

Оріон

Олександра САВЧЕНКО

Українська мова та ЧИТАННЯ

Частина 4

2
КЛАС

Олександра САВЧЕНКО

Українська мова та ЧИТАННЯ

Підручник для 2 класу
спеціальних закладів загальної середньої освіти
(Н 54. 1 – Н 54. 2)
(у 4-х частинах)

Частина 4

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ
Оріон
2019

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 28. 03. 2019 № 407)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Умовні позначення:

Зверни увагу.

Читаємо правильно.

Відповідаємо вдумливо.

Досліджуємо текст.

Працюємо в парі.

Працюємо разом, обговорюємо, міркуємо.

Роз'єднай слова і прочитай.

Фантазуємо і творимо.

Граємо сценку, виставу.

Вибираю правильну відповідь.

Дізнаюся значення слів.

ЛЮБІ ДІВЧАТКА І ХЛОПЧИКИ!

Ця книжка є продовженням підручника з читання, з яким ви працювали в першому семестрі.

Розгляньте **обкладинку**. Чи знайома вона вам?

Знайдіть **сторінки**, на яких надруковано **зміст**. Які тут **розділи**? Хто з **авторів** творів вам відомий?

Погортайте книжку. Які малюнки привернули вашу увагу?

Обговоріть це в парі, групі.

Посміхніться! Адже попереду вас чекають захопливі твори й незабутні читацькі враження.

Успіхів і задоволення від читання!

Веселе слово

Іван Андрусяк

ПРО КОРИСТЬ ЧИТАННЯ

За сьогодні сіра мишка
з'їла вже четверту книжку,
а така ж мала —
майже як була.

Докоряє миша-мама
— Не читала ти їх, мабуть,
а без цього ти
не будеш рости.

Це, дитинко, знають всі
миші й навіть люди:

**не читаєш, а їси —
користі не буде.**

СВІТ ДИТИНСТВА У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Знайди у змісті підручника цей розділ. Які теми він охоплює? Кожний твір має свого **автора**. Тому **вірші** й **оповідання**, що ти прочитаєш, є **авторськими**. Які автори творів тобі вже відомі?

Будьте вдумливими читачами!

- Визначай, про що твір; хто його персонажі.
- Вчись виразно читати.
- Уявляй прочитане; знаходь образні вислови.
- Порівнюй твори за змістом.
- Визначай головну думку прочитаного.
- Передавай своє ставлення до прочитаного.
- Дізнавайся більше про авторів творів.

Теми розділу:

- Вірші
- Оповідання

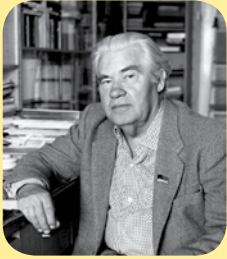
Вірші

* * *

Тамара Коломієць

Як на білих сторінках
в лад поставити в рядках
звичайнісінькі слова —
починаються **дива́**.

«Чому дива?» — запитаєте ви. Тому що поезія промовляє до нас **мовою образів**. У віршах кінці рядків звучать однаково чи подібно. Це — **рими**. Разом з **рїтмом** вони створюють особливе звучання поетичних творів. Тому багато віршів можна проспівати.

Платон ВОРОНЬКО (1913–1988)

Народився поет на Сумщині в родині сільського коваля. Там і промайнуло його дитинство. Рано почав писати вірші.

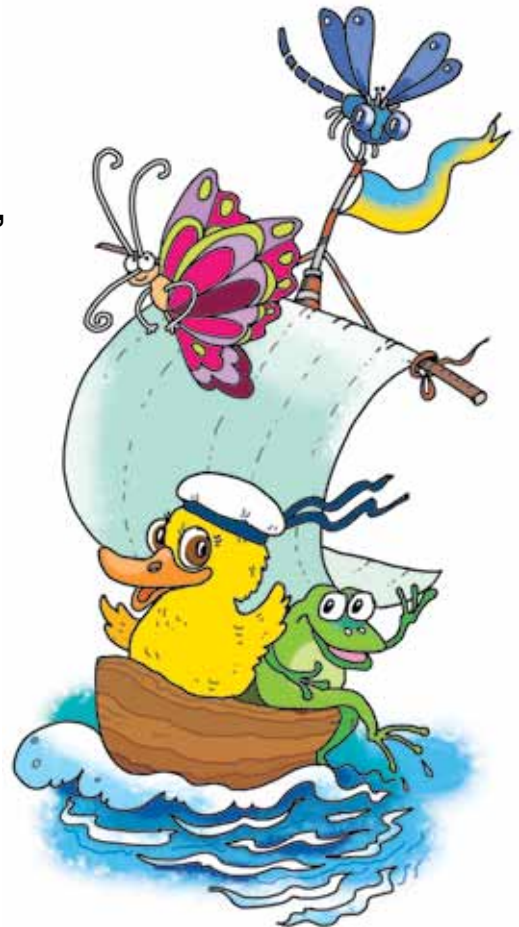
Для дітей створив багато творів — «Помагай», «Читаночка», «Облітав журавель», «Казка про Чугайстра» та інші. Вони подобаються читачам не лише цікавим змістом, а й гумором, фантазією.

Пригадайте, які вірші поета ви читали або слухали раніше. Чи подобаються вони вам?

НА КОРАБЛИКУ

Всеумійко майстер Павлик
змайстрував швидкий кораблик,
збіг до річки він, до броду,
та й пустив його на воду.
У кораблику спочатку
любо плавало качатко,
потім жабка в нього сіла,
синя бабка прилетіла,
і метелик, склавши крила,
притулився до вітрила.
Так плвуть вони, малі,
до зеленої землі.
І за руки золоті
хваллять Павлика в путі.

- Прочитай вірш. Яка компанія пливе в кораблику?
- Чому поет називає хлопчика Всеумійком? Як утворилося це слово?
- Продовж речення: «*Золоті руки у того, хто ...*».
- Знайди у вірші слова, які римуються.

Придумай казку про чарівний кораблик. Яка його назва? Куди він пливе? Які пригоди очікують пасажирів?

Що означають слова *небилиці-небувалиці*? Це розповіді про те, чого не буває. Чому поети вигадують небилиці? Щоб розсмішити читачів, збудити фантазію.

КАРТИНА

Вірш-небилиця

В мене є така картина — краща від усіх!
 Не картина — дивинá.
 Над горою — низинá.
 Спіють яблука, малина,
 зверху валить сніг.
 На гілках сидять зайчата,
 по ставку пливуть курчата.
 Їжаки летять.
 Світить сонце, сяють зорі.
 Жоблуді на осокорі
 грóнами висять.
 — От картина так картина!
 Що малюнок, то й новіна.
 Хто ж її подарував?
 — Це я сам намалював.

- Прочитай вірш мовчки. Які небувалиці зобразив хлопчик? З якою інтонацією слід прочитати опис його картини?
- Розглянь малюнок. Зістав його з віршем.

Тамара КОЛОМІЄЦЬ

Народилася поетеса 1935 року в місті Корсунь-Шевченківському на Черкащині. Дитиною росла «у пелені бабусі Ганни», яка розказувала онучці багато оповідань, казок, співала пісні. У школі дівчинка легко римуvalа рядки, навіть писала домашні твори з літератури у віршах.

Для дітей Тамара Опанасівна створила багато віршів, казок, небилиць, лічилок. Книжки поетеси: «Починаються дива», «Хто розсипав роси», «Пісенька про гнома», «Пісня джерельця», «Дощик-накрапайчик», «Луговий аеродром» та інші.

ХИТАЛОЧКА-ГОЙДАЛОЧКА

Хиталочку-гойдалочку
гойдатиму в садку.
Малесеньку Наталочку
присплю у холодку.

Хить та хить.

Тихо. Цить.

Хиталочко-гойдалочко,
гойдайся, не скрипи.
Кричалочко-Наталочко,
мала сестричко, спи!

Хить та хить.

Тихо. Цить.

Хиталочка-гойдалочка
не забавка мені.
Приспала я Наталочку,
вона ж росте у сні.

Хить та хить.

Тихо. Цить.

- Прочитай вірш. Як ти зрозумів/зрозуміла його назву?
- Кого гойдає дівчинка? Які слова вірша засвідчують її турботливе ставлення до сестрички?
- Якою намальовано хиталочку-гойдалочку?
- Підготуйся до виразного читання. З якою силою голосу краще читати вірш? У якому темпі?
- Як краще прочитати виділені речення?
- Назви пари слів, що римуються.

* * *

Біле поле полотняне,
рівно тка́не, чисто пра́не.
А по ньому голка ходить,
за собою нитку водить.
Покрутне́ться так і сяк —
зацвіте червоний мак.
Зазирне і там, і тут —
василéчки зацвітуть.
Застрибає навпрошкі́ —
зажовтіють колоски.
А як прóйдеться поволі —
заряхтять* листочки в полі.
Біле поле полотняне
рушником барвистим стане.

Заряхтять — світять, блимають.

- Значення яких слів у вірші ти хочеш з'ясувати?
- Про яке біле поле мовиться у вірші?
- Як «*голка ходить, за собою нитку водить*»?
- Що постане потім на полотні?
- Розглянь малюнок. Які барви на рушнику? Чи таким його зобразила художниця, як описано у вірші?

Ліна КОСТЕНКО

Народилася поетеса 1930 року в місті Ржищеві на Київщині в учительській сім'ї. Писати вірші почала з дитинства.

Образи віршів Ліни Василівни яскраві, несподівані, пробуджують фантазію читачів, добрі почуття.

✦ **Пригадай**, які твори поетеси ти вже читав/читала.

Послухайте вірш «Пряля». **Поміркуйте**: про що може йти мова у вірші з такою назвою?

Образ природи

ПРЯЛЯ

Сидить пряля та й пряде || —

сніг іде-іде-іде —

нитка рветься де-не-де, —

а вона пряде й пряде. ||

Вже напряла хуртовин

на шапкі для верховин | —

на сув́ої* полотна | —

на завіску для вікна | —

на хустину й укривало | —

мало-мало-мало-мало | —

сніг іде-іде-іде — |

а вона пряде й пряде... || |

Сув́ої — стародавні рукописи, згорнуті в трубку.

- Хто ця дивна пряля? Який у неї вигляд?
- Що пряля накрила своїм полотном? Прочитай.
- Підготуйся до виразного читання вірша: між реченнями треба робити довшу паузу, а в середині речення на місці тире — коротшу.
- Швидко чи уповільнено варто читати виділені рядки?
- Вивчи вірш напам'ять.

Попрацюйте разом. Чи погоджуєтеся ви, що про зиму поетеса пише, як про живу істоту, наділяє її людськими якостями? Доведіть свою думку.

ПОЛЬОВІ ДЗВІНОЧКИ

Вірш-діалог

Піднімає джміль фіранку,
Каже: — Доброго вам ранку!
Як вам, бджілко, ночувалось,
чи дощу не почувалось?

Виглядає бджілка з хатки:
— У дзвіночку добре спатки.
Цей дзвіночок — як намет.
Тільки дощ — як кулемет.

- Між ким відбувається діалог?
- Які порівняння є у вірші? Як ти їх зрозумів / зрозуміла?
- Назви пари римованих слів.

Уяви картину, описану у вірші. Що в ній казкового?
Спробуй продовжити цю розмову.

ПРИСЛІВ'Я

- Слово чемне — кожному приємне.
- Добре роби — добре й буде.

Анатолій КАЧАН

Поет народився у 1942 році в селі Гур'ївка на Миколаївщині. Його дитинство пройшло серед південного степу. Пізніше, коли почав учителювати на Одещині, у його поезії зазвучали і степ, і Дунай, і Чорне море. У віршах Анатолія Леонтійовича — багато гумору, казкових персонажів, ігор зі словами.

Послухайте вірш.

ХВИЛЮВАЛОСЬ МОРЕ

Хвилювалось море,
лащилось до скель,
бо на реїді якір
кинув корабельь.

Ось зійшли на берег
браві моряки —
на вітрах засмагли,
горді та стрункі.

В моряків ще грає
море у очах
і синіють смужки
неба на плечах.

Шелестить до мене
юний ще платан,
в голові зеленій —
море запитань:

Звідки повернулись
ці морські орли?
Сині смужки неба
де вони взяли?

Мабуть, морякам тим
плавать довелось
там, де синє море
з небом обнялосьь.

- Чи сподобався вірш?
- Чому море хвилювалось?
- Які рядки передають захоплення поета моряками? Прочитай. Які запитання виникли в голові платана?

Поміркуйте разом. Який образ передають виділені речення? Придумайте речення, у якому слово *ХВИЛЮЄТЬСЯ* має переносне значення.

РОЗМОВА З ПАРОПЛАВОМ

Вірш-діалог

— Пароплав, пароплав,
де ти плавав, де бував?

— Нещодавно в теплім краї
я на якорі стояв.

— Пароплав, пароплав,
ти й на полюс запливав?

— Запитайте в мене краще,
скільки бур я подолав.

— Пароплав, пароплав,
скільки ж бур ти подолав?

— Запитайте в мене краще,
як я в морі сумував.

— Пароплав, пароплав,
а за ким ти сумував?

— За оцим морським причалом,
до якого я пристав.

- Прочитай вірш мовчки. Між ким відбувається розмова? Розглянь малюнок. Який настрій він створює?
- Де побував пароплав?

Прочитайте вірш в особах. З якою інтонацією прочитаєте запитання дітей? А відповіді пароплава?

Придумайте історію про пригоди пароплава.

Галина МАЛИК

Народилася поетеса в 1951 році в місті Бердянськ. Дівчинка дуже любила читати. Вона настільки швидко читала, що бібліотекарка спершу навіть її перевіряла, чи справді вона прочитала книжку.

У десять років Галинка написала першого вірша про Тараса Шевченка.

Вірші поетеси захоплюють гумором і фантазією.

ЙДЕ ВЕСНА

— Йде весна! — сестра сказала. —
Як на ґанку я стояла,
на топоблю два шпаки
посідали на гілки.

Довго-довго я стояв,
з двору гостю виглядав.
Пильно-пильно придивлявся,
все **проґавити боявся**.

Пам'ятаю все як слід:
на роботу йшов сусід,
десь пішов у справах тато,
йшло по вулиці багато
незнайомих перехожих,
зовсім на весну не схожих.

Скоро й **вечір упаде́**,
а весна ніяк не йде!

 Вікторія Трохименко.
Йде весна

Почекаю ще годину,
а весну таки зустріню!

- Що повідомила сестра? Які слова вірша засвідчують, що хлопчик дуже хотів побачити весну? Якою він її уявляв?
- До виділених висловів добери близькі за значенням.

Обговоріть разом. Як довго хлопчик чекав весну? Чому він не зміг її побачити? Пригадайте з уроків «Я досліджую світ» і власних спостережень, як змінюється природа в очікуванні весни. Як ви вважаєте, вислів «*йде весна*» передбачає раптові чи поступові зміни?

Веселе слово

НАС НЕ ТРЕБА ПІДГАНЯТИ

Ми з Миколкою такі —
до роботи беручкі.

Нас не треба підганяти —
йдем горбда поливати.

То нічого, не біда,
що із нас тече вода.

Ми і майки, і штанці
доперемо на ріці.

Ми з Миколкою такі —
до роботи беручкі.

Раз прийшли на річку прати,
може, трохи попірнати?

Ми купалися, пірнали,
ще й на сонці засмагали...

Нас не треба підганяти —
будем завтра поливати.

Ми ж з Миколкою такі —
до роботи беручкі!

- Прочитай вірш. Про кого йдеться у творі?
- Які наміри були у хлопчиків? Чому їх не вдалося здійснити?
- Знайди рядки, що повторюються. Яке ставлення автора вони передають?
- Продовж рядок римованих слів: *підганяти*, ...

Прочитай вірш так, щоб читачі відчули твоє ставлення до «працьовитих» хлопчиків.

Чи не виникає у вас нова назва прочитаного вірша?

ПРИСЛІВ'Я

Лінивому завжди ніколи.

Оповідання

В **оповіданнях** розповідається-оповідається про різні події, вчинки з життя людей, тварин. На відміну від віршів, речення в оповіданні **не римуються**. З оповідань, розміщених у розділі, ти довідаєшся про цікаві й повчальні пригоди з життя своїх ровесників.

Будьте вдумливими читачами!

Визначай:

- про що твір;
- де і в якій послідовності відбуваються події;
- як довго вони тривають;
- хто дійові особи твору; які почуття вони переживають;
- як автор ставиться до дійових осіб.

Читай і розмірковуй: яким бути, а яким — ні.

Василь СУХОМЛИНСЬКИЙ (1917–1970)

Педагог і письменник народився на Кіровоградщині. Багато років був директором і вчителем Павлиської школи. Родина Сухомлинських мешкала у школі.

Її учні разом із Василем Олександровичем мандрували на луки, у ліс, поле, відкривали таємниці природи, придумували казки, оповідання. Минув час, але й зараз у Павлиській школі складають казки.

Для дітей письменник залишив багато книжок: «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця», «Співуча пір'їнка», «Гаряча квітка», «Вічна тополя», «Всі добрі люди одна сім'я» та інші.

ГЛУХА ДІВЧИНКА

Відчуй іншого!

У лікарні є дитяча палата. У ній лежало семеро дівчаток, у кожної — своя хвороба. Усі вони одужували, і їм було нудно.

Старшою в палаті була тринадцятирічна Таня, почувала вона себе ніби керівником маленького дитячого колективу.

Відчинивши вікно, Таня дивилася на квітучий сад.

— Уже й бузок цвіте, — задумливо сказала дівчинка. — І тюльпани скоро зацвітуть. Дівчатка, давайте принесемо в палату квітку й поставимо у склянку. Як це буде добре!

— Добре, ой, як добре, — зраділи всі.

Мовчала лише одна дівчинка — восьмирічна Ніна. Вона була глуха. Ніна добре розуміла, про що йдеться. Їй теж було радісно: в палаті — квітка! Їй теж захотілося кивнути головою й радісно усміхнутися, але вона відчула, що Таня її не питає.

— А яку ж квітку поставимо — бузок чи тюльпан? — знову запитала Таня.

— Бузок! — хотілося одним дівчаткам.

— Тюльпан! — хотілося іншим.

Ні Тані, ні іншим дівчаткам чомусь і на думку не спало, що можна поставити дві квітки — і бузок, і тюльпан. Їх захопила гра, грати було цікаво.

— Немає згоди, — зітхнула Таня, — спитаємо кожного. Яку квітку поставимо на стіл — бузок чи тюльпан?

Трьом хотілося, щоб у кімнаті був тюльпан, трьом — бузок.

— Що ж тепер робити? — задумливо запитала Таня. В її очах грала радісна усмішка: Таню найбільше захопила гра. Захопилися грою й інші дівчатка.

— Що ж робити — троє за тюльпан, троє за бузок... — ще раз промовила Таня, ніби розмірковуючи вголос.

Раптом вона глянула на Ніну. Глуха дівчинка сиділа біля вікна, на її очах тремтіли сльози. Це були сльози образи, несправедливості. Про неї забули, її не питали, якої квітки хочеться їй.

— Ой! — вигукнула Таня. — А про Ніну ми й забули. Яку тобі квітку хочеться — бузок чи тюльпан?

Ніна усміхнулася й тоненьким пальчиком намалювала в повітрі квітку тюльпана. Таня пішла по тюльпан. Ніна, посміхаючись, дивилася у вікно.

- Які почуття викликає у вас оповідання?
- Де відбувся описаний випадок? Хто був у палаті?
- Чи запитували дівчатка Ніну про її бажання? Які почуття вона переживала?
- Чому дівчатка забули про Ніну? Як Таня виправила помилку?
- Розглянь малюнок. Що нового можна дізнатися про Ніну?

Висловіть своє ставлення до думки:

Дівчатка, які були в палаті, добре чули вухами, але мали глухе серце.

Чи можна про це сказати так: *Слухати треба не тільки вухами, а й серцем.* А як скажеш ти?

МЕДІАВІКОНЦЕ: ВИСТАВА

👍 Чи подобається вам інсценізувати прочитане? Без кого не може відбутися вистава? Висловіть свої ідеї.

ЯК ПІДГОТУВАТИ ВИСТАВУ?

Виберіть цікавий текст:
п'єсу, оповідання, казку.

Розподіліть ролі.

Підготуйте костюми.

Вивчіть ролі, проведіть репетицію.

Виготовте афішу.

👍 Ваш помічник — **театральний словничок**.

Визначте:

Для кого вистава? У який час вона відбудеться?
Як повідомити про це?

Про що ти очікуєш прочитати?

ПОКИНУТЕ КОШЕНЯ

Хтось виніс із хати маленьке сіре кошенятко і пустив його на дорогу. Сидить кошеня та й нявчить. Бо хоче додому, до матусі.

Проходять люди, дивляться на кошеня. Хтосумнохитає головою, хтосміється. Хто жаліє: бідне кошенятко, та й ідесобі.

Настав вечір. Зайшло сонце. Страшно стало кошеняткові. Притулилося воно до куща та й сидить — тремтить. Поверталась додому Наталочка. Чує — нявчить кошеня. Вона не сказала ні слова, а взяла кошеня й понесла додому. Пригорнулося кошенятко до дівчинки. Замуркотіло. Раде-радісіньке.

За сюжетом оповідання зіграйте виставу **«Хто зігріє кошеня?»**. Підготуйте якісь деталі одягу для дійових осіб. *Наприклад:* для кошеняти — маска; діти граються з м'ячем; дорослий іде із сумкою та інше. Обговоріть, які вислови, жести, міміка мають бути в дійових осіб.

Ваш помічник — **«Медіавіконце: вистава»**.

ХТО ЗІГРІЄ КОШЕНЯ?

Дійові особи:

Кошеня

Перша дівчинка

Друга дівчинка

Хлопчик

Дорослий

Мама з подругою

У дворі граються діти. Неподалік сидить і нявчить маленьке кошеня.
Кошеня: — Мені сумно. Мені страшно й холодно самóму! В мене немає мами, немає дому...

Перша дівчинка: — Ой, хто це тут? — Кошенятко. Звідки ти, маленьке? Де твій дім? Де твоя мама? Вже надворі вечір... *(Звертається до дітей.)*

— Може, візьмемо його до себе?

Хлопчик: — Та навіщо воно тобі? Не чіпай, не треба!
(Виходить дорослий, помічає кошеня.)

Дорослий: — Що це в мене під ногами нявкає сіреньке? А ну, брись! А то забрудниш мій костюм новенький!
(Йде мама з донькою. Зустрічає подругу, зупиняється. Вони жваво розмовляють. Дитина в цей час гладить кошеня.)

Друга дівчинка: — Мамо, мамо! Подивись, яке сумне кошенятко!

Мати *(суворо)*: — Не бери його на руки. Подивись спочатку: воно якесь брудне і ще, може, хворе!

Перша дівчинка:

Хай там що, а я від смерті кошеня врятую.

Принесу його додому, вмию, нагодую.

Вкрию котика тепленько і його зігрію.

Про беззахисних тваринок дбати я умію.

(Кошеня тулиться до дівчинки. Муркоче.)

Учасники вистави: хлопчик дивиться з осудом на першу дівчинку, друга дівчинка — усміхається; її мама заперечливо хитає головою.

Чи лєгко зробити вибїр?

Нїна Бїчїя

ПИРІЖОК З ВИШНЯМИ

Славкó в одній руці тримав пиріжка, а в другій — дерев'яну шаблюку. Він грізно вимахував шаблюкою на всі боки. І від нього сахáлись* голуби. А маленька Леся, яку зачепила Славкова шаблюка, заплакала.

Неподалік сидів на лавці Гриньо́. Він майстрував щось із трісочок — може, літака, а може, щось інше. Гриньо був несміливий хлопчик, але запитав у Славка: «Нащо ти так?»

— Хіба я чіпав її? — зухвало гукнув Славко.

— Ти її вдарив.

— То, може, побіжиш Лесиній мамі скажеш?

Гриньо не знав, що відповісти. Воно ніби й наговорювати негарно. Але ж і бешкетувати не слід.

А Славко **хитро глянув** на Гриня й запропонував:

— Хочеш пиріжка з вишнями? Ох і смачний! На, бери.

Гриньо глянув на рум'яний, пухкий пиріжок. Не втримався, взяв.

— Тепер ти вже ніби нічого й не бачив, правда? — **ще лукавіше поглядаючи**, запитав Славко.

— Бачив, — сказав Гриньо.

— **Е ні, тепер не бачив, не бачив!** — проспівав Славко і знову став розмахувати шаблюкою.

«Але ж я бачив», — подумав Гриньо, відв'одячи очі від пиріжка. Він одсунув його від себе і навіть не нагнав горобця, що відважився клюнути червону вишеньку. «Не треба мені твого пиріжка, — зітхнув він. — Я все одно бачив!»

Саха́лися — тут: злякано відлітали.

- Як розважався Славко? Чому злякалася маленька Леся?
- Як до цього поставився Гриньо? Чому він не знав, що відповісти Славкові?
- Як Славко запропонував хлопчикові пиріжок? Про який задум Славка свідчать виділені вислови?
- Чи легко Гриню було зробити вибір? Які почуття він переживав? Як далі він буде діяти?
- Чи не траплялися з тобою подібні випадки?

Досліджуємо текст

Встрявати, цьогорічне, ніякісінько, роззирнувшись.

Про що може бути це оповідання?

Оксана Кротюк

ШКІДЛИВА ЗВИЧКА

Легенько скрипнула дерев'яна хвіртка, і на подвір'я зайшов сусідський дідусь Микола.

— Дай, Боже, здоров'я! — привітався він.

— Дай, Боже, усім! — відповів од хлівця Мишків дідусь Іван і ступив сусідові назустріч. Мишко, що сидів під крис-латим горіхом, полишив їсти з мисочки вишні й відсунувся на край лави, звільняючи для дідусів місце. Він дуже любляв слухати розмову дорослих і мав негарну звичку безцеремонно* в неї встрявати.

Тим часом дідусі посідали на лаві й завели мову спочатку про те, яким жарким видалось цьогорічне літо, потім про пасіку.

— А я вчора у тітки Гані був. Вона мене ситром* напувала, — **втрутився Мишко**.

Але дідусь продовжував свою розповідь, навіть не глянувши на онука. **Мишко перечекав якусь мить і знов сказав:**

— Наш Мурчик десь носа подряпав!

Проте розмова між старими тривала.

Мишко образився: «Чого це вони не звертають на мене уваги?». І, **набравши повні груди повітря, вигукнув:**

— Учора Максимко, що їхня хата біля криниці, ліз через паркан і штани подер.

Однак і ця новина не справила на дідусів ніякісінького враження.

— Ви чуєте?! — **несамовіто заволав Мишко**. — Максимко штани-и-и подер!

І тут дідусь Микола, роззирнувшись довкругі, питає в дідуся Івана:

— А де це твій Михайло? Щось я давненько не чув його й не бачив. Він у вас не з тих, що язик, мов лопата, і строчить, як з автомата. Либонь, зараз десь при цікавому ділі?

Од цих слів очі в Мишка стали наче блюдця, рот — подібним до бублика. Він мовчки зсунувся з лави і, присоромлений, потюпав до хати.

Безцеремонно — тут: неввічливо.

Ситрб — фруктовий газований напій.

- Хто дійові особи оповідання?
- Де відбувалася розмова дідусів? Про що вони вели мову?
- Простеж за виділеними в тексті висловами. Як Мишко привертав до себе увагу? Яким ти його уявляєш?
- Коли Михайлик зрозумів недоречність своєї поведінки?
- Які порівняння засвідчують його розгубленість?

Далі ви прочитаєте уривок із повісті **Оксани Радущинської «Щоденник Славка Хоробрика, або Пригоди хлопчика-міліціонера»**.

Славко Хоробрик — звичайний молодший школяр, але в нього незвичайна мрія — бути міліціонером.

Він потрапляє в різні пригоди, бо щиро прагне захистити слабших, побороти несправедливість.

Чи подобається вам читати про пригоди ваших однокласників?

КИШЕНЬКОВІ ГРОШІ

Троє п'ятикласників нетерпляче тупцювали за рогом школи. Хіба приємно у таку погоду стояти в самих піджаках і бозна-скільки на нього чекати? На кого? Та на другокласника Вітька! Невже він надумав обкрутити їх круг пальця: не піде по булочку і не принесе грошики? Та ні — іде... Нарешті показався з-за школи.

— Куди це ти так хутко чимчикуєш? — виступив, руки в боки, один вимагач.

А худорлявий, мов соломинка, боязкий Вітько нерішуче зупинився і навіть трохи позадкував від задирак.

— Навіть не думай утікати — наздоженемо, — суворо попередив п'ятикласник.

— Мама сказала... — набрався мужності хлопчик і заговорив голосно, мало не закричав, — мама забороняє мені віддавати кишенькові гроші... будь-кому...

Схоже, Вітько сам налякався своєї сміливості.

— Чого ти верещиш?! — задираки також налякалися, що Вітьків крик можуть почути і прийти на допомогу. — Цить! Швидко віддавай гроші, бо повернешся додому з «ліхтарем» під оком!

— А-а-а! — зненацька заволав Вітько.

* * *

Його вереск лунав так гучно, що його почула за рогом школи Катруся Розумниця.

— Як вам не соромно! — ще зда́леку загукала дівчинка, ледве побачила цю негідну картину.

— Тобі чого треба, малá? — огризнувся п'ятикласник.

— Негайно відпустіть хлопчика! — наказала Катруся

і насупилася так, ніби зібралася завдати їм добрячого прочухана.

— Іди собі, куди йшла! — злісно просичав до неї опецькуватий* задьора.

— Піду, тільки разом із хлопчиком, — вирішила смілива Катруся. — Відпустіть його, бо буде гірше!

— Гірше? Що ти можеш нам зробити, малá? — зверхньо хмикнув п'ятикласник.

— Викличу міліцію, — відрубала* дівчинка.

— Ага! Міліція так відразу візьме та й прибуде! — зайшовся глузливим реготом друзяка-вимагач.

* * *

— А міліція вже тут! — це Славко Хоробрик наспів на лемент.

— Ти ще хто такий? — брови у задираки поповзли на лоба. — Звідки взявся цей хлопчак?

— Я — майбутній міліціонер, — повідомив Славко.

— Майбутній — не теперішній... — хмикнув вимагач.

— То ви хочете поговорити зі справжніми міліціонерами? — чемно уточнив Славко Хоробрик. — Це дуже просто! Міліції буде про що з вами розмовляти. Вимагати гроші — справжній злочин!

— Який ще злочин? — налякалися п'ятикласники і позадкували від войовничих дїтлахів. — Ми пожартували, а малий не зрозумів...

— Я телефоную на 102 і викликаю міліцію! — оголосила Катруся.

— А-а-а-а!!! — заволали розбишаки й щодуху накива́ли п'ятами*.

— Більше їх не бійся, — порадив хлопчикові Славко Хоробрик. — А якщо вони знову візьмуться за своє, ти одразу кажи мені, — запевнив він. — У біді не залишимо.

— Гарзд. Дякую, — усміхнувся Вітько. — А тепер можна я побіжу по булочку, бо скоро перерва закінчиться?

— Авжеж, біжи. І не запізнюйся на урок, — напоумив* його Славко.

Катруся, яка після свого переможного окрику: «Телефоную на 102!» — досі стояла з вазоном, нарешті поцікавилася у Славка:

— А ти справді майбутній міліціонер?

— Звичайно, — запевнив її хлопчик.

— Скажи, а дівчатка можуть бути міліціонерами? — обережно запитала Катруся і затамувала подих.

— Ні. Дівчатка можуть бути міліціонерками! — уточнив Славко.

— Ура! Тоді я буду міліціонеркою! — зраділа дівчинка. — Будьмо друзями! Мене звати Катруся Розумниця.

— А мене Славко Хоробрик. Звісно, будьмо.

Відтоді Славко і Катруся стали друзями-нерозлійвода*.

Опéцькуватий — невисокий на зріст, товстий, незграбний.

Відрубáла — тут: різко сказала.

Накива́ли п'ятами — швидко побігли.

Напоу́мив — тут: порадив.

Друзі-нерозлійвода — дуже дружні, діють одноставно.

- Прочитайте оповідання. Які запитання у вас виникли?
- Чим зацікавила вас ця пригода? Де вона відбувалася?
- Назвіть дійових осіб оповідання. Як вимагачі залякували Вітька? Чи зміг хлопчик побороти свій страх?
- Як Катя захищала Вітька? Як діяв Славко? Які слова тексту за-свідчують ставлення автора до вимагачів?

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ Як називається розділ? З яких тем складається?
- ♦ На яку тему вірш «Хиталочка-гойдалочка»?
- ♦ Хто автор оповідання «Глуха дівчинка»? Які твори письменника ти читав / читала?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ У яких віршах відображено картини природи?
- ♦ Чим вірш-небилиця схожий на казку?
- ♦ Чим оповідання відрізняються від віршів?
- ♦ Головною думкою якого твору може бути прислів'я «**За праве діло стій сміло**»?

Вмію...

- ♦ Розказати напам'ять вірш Ліни Костенко «Пряля».
- ♦ Знайти рими у вірші Максима Рильського «Кіт-воркіт»:

Вітер віє з-під воріт,
у воротях — сірий кіт.

Вітер сірому котові
чеше вусики шовкові.

Ясне сонце випливає,
коту спинку вигріває.

Кіт воркоче, кіт муркоче,
ніби щось сказати хоче.

- ♦ Знайти зачин, основну частину та кінцівку оповідання Ніни Бічуї «Пиріжок з вишнями».
- ♦ Визначити головну думку оповідання «Глуха дівчинка».
- ♦ Знайти й пояснити смисл порівнянь у вірші Анатолія Качана «Хвилювалось море».
- ♦ Скласти афішу про виставу.

Висловлюю ставлення, почуття...

- ♦ *Вчинки дійових осіб, які викликають у мене захоплення, а які — незгоду, обурення.*
- ♦ *Випадок ..., який викликав співчуття, бажання допомогти ...*
- ♦ *Якщо б зустрівся / зустрілася з Гриньо, я б йому порадив / порадила ...*
- ♦ *Афіша, яка може мене зацікавити ...*

У КОЛІ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК

Літературні казки, на відміну від народних, мають **авторів**. Далі ви прочитаєте казки, створені письменниками в різні часи. З героями казок трапляються фантастичні пригоди: радісні, сумні, але завжди повчальні.

Будьте вдумливими читачами!

- Визначай дійових осіб твору.
- Звертай увагу, які почуття переживають персонажі.
- Розрізняй позитивні й негативні вчинки, висловлюй своє ставлення до них.
- Порівнюй малюнки з текстом.
- Став запитання до прочитаного.
- Знаходь образні слова та вислови.

Іван ФРАНКО (1856–1916)

Видатний український письменник. Народився в селі Нагуєвичі на Галичині в сім'ї коваля. Ріс допитливим хлопчиком, з дитинства знав багато народних пісень. Рано залишився сиротою. Вчився у школі й університеті легко, був дуже здібним і працьовитим.

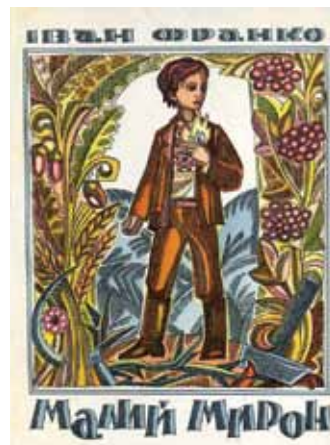
Уже у 18 років почав друкувати свої перші твори. Для дітей видав збірку казок «Коли ще звірі говорили», які створено за сюжетами народних.

- ✦ Дізнатися більше про цю людину великої душі й розуму ви зможете з незвичайної книжки **«Франко від А до Я»**.

✦ Прочитай з неї уривок.

Існував звичай називати дитину іншим, «домашнім» іменем, аби вберегти її від нечистої сили. Івана Франка в дитинстві кликали Мироном, а його молодшого брата Захара — Михайлом. Так був Франко «малим Мироном» приблизно до 5-літнього віку, до навчання у початковій школі.

✦ *Софія Караффа-Корбут.*
Обкладинка книжки оповідань Івана Франка «Малий Мирон»

✦ *У музеї Івана Франка на його батьківщині — селі Нагуєвичі, що на Львівщині*

Великóдню, наввіпередки, прудкіший, віпередження, здіймається, дріжджі.

Поміркуй! Чи відома тобі ця казка? Що підказує заголовок?

ЛИСИЧКА І РАК

Зустрілася Лисичка з Раком. Стала собі й дивиться, як він помаленьку лізе, а далі давай з нього насміхатися:

— Ну, та й швидкий же ти, нема що й казати! Справжній неборáк*! А скажи-но мені, Рáче-неборáче, чи то правда, що тебе раз у великóдню п'ятницю по дріжджі послали, а ти аж за рік у великодню суботу з дріжджами прийшов та й ті посеред хати розлив?

— Може, коли й правда була, — каже Рак, — а тепер дуже на брехню схоже.

— Овва! Значить, ти тепер прудкіший став?

— Прудкіший чи ні, а кепкувати* з себе не дам. Коли хочеш знати, який я прудкій, то побиймося об заклад, що я швидше від тебе до того пенька добіжу.

— Що? Що? Що? — здивувалася Лисичка. — Ти хотів би зі мною бігати наввипередки?

— Не тільки побіжу, а ще й один скок дам тобі на випередження і швидше від тебе буду на місці, — мовить Рак.

Побилися вони об заклад. Стала Лисичка на скок попереду Рака, а Рак учепився їй клешнями у хвіст. Рушила Лисичка, **біжить щодуху**, аж курява здіймається. Добігла до пенька та й кличе:

— А де ти, Раче? Нічого не чути.

— Ну, Раче, де ти там? — ще раз кличе Лисичка та й обернулася хвостом до мети.

Отоді Рак відпустив її хвоста та й каже:

— Та ось де я! Давно вже жду тебе, аж трохи поза межу забіг.

Неборак — людина, яка викликає співчуття; тут: слово, мовлене з насмішкою.

Кепкувати — глузувати, сміятися з когось.

- Про кого ця казка? З кого глузувала Лисичка?
- Чому Рак вирішив її провчити? Як це йому вдалося?
- Чи справедливим було покарання Лисички? Доведи свою думку.
- До виділених висловів добери близькі за значенням.

Працюємо разом. Розгляньте ілюстрацію в **«Медіавіконці»**.
Якої казки Івана Франка вона стосується?

МЕДІАВІКОНЦЕ: МАЛЮНОК, ІЛЮСТРАЦІЯ

👍 Малюнки, ілюстрації, як і текст, передають нам багато інформації. Як саме? Кольорі, розмір, композиція малюнка дають змогу «прочитати», що хоче сказати глядачам художник. Розглянемо малюнок художниці **Валерії Соколової** до книжки **Івана Франка «Коли ще звірі говорили»**.

Який епізод прочитаної казки намальовано? Який вигляд має Лисичка? Вона розгублена чи задоволена? Яким зображено Рака? Які в нього клешні? Що він міг говорити в цей момент Лисичці? Що вас зацікавило на малюнку, що здивувало? Створіть свою ілюстрацію до казки.

Наталя ЗАБІЛА (1903–1985)

Народилася поетеса в Санкт-Петербурзі у високоосвіченій родині, де любили книжки, музику, театр.

Наталя Забіла видала близько 200 книжок: «Ясоччина книжка», «Під ясним сонцем», «Лісова криничка», «Прогулянка до лісу» та інші.

Прочитайте віршовану казку за строфами.

- ◆ Розгляньте малюнки до твору. Хто на них зображений? Як ви вважаєте, між ким буде змагання?

ХТО СИЛЬНІШИЙ?

Одного разу Сонце й Вітер посперечались не на жарт: хто з них із двох сильніший в світі і більш за те пошани варт?

Говорить Вітер: — Я суворий, я нажену на всіх страхі, я й розхвилюю синє море, я й на хатах зірву дахі!..

— Зате ж весною, — Сонце каже, — поглянь на перші квіточкі: на них мій промінь тільки ляже — вони й розкриють пелюсткі.

І на деревах змерзлих, голих бруньки розпукуються теж... Мені послухне все навколо, бо сили маю я без меж!

Як влітку все росте і спіє —
це ж я життя всьому даю,
це ж я усе навколо грию,
і все ласкаю, і люблю...

Скривився Вітер нетерпляче:
— Еге ж, це поки я притих!
А як подму́, тоді побачиш,
що залишу́ я з квітів тих!

Та ще й без жодного зусилля
я на дере́ва налечу
і все те жовте листя з гілля
і позриваю, й розмечу!

Та що казати?! Нумо нині
ми перевірим — хто із нас
скоріш страху́ завдасть людині
і роздягти зуміє враз?!

Пішли. Аж глядь — по полю чітко
веде до ста́ву лю́дський слід.
І справді, зда́лека вже видко —
людина вибігла на лід!

На голові — пухнаста шапка,
на плéчах теплий кожушок,
кашне червоне в білу крапку
та ще й ремінний поясок.

І ковзани в людини гострі...
Її впізнати можна враз!
Звичайно ж, ця людина — Костик.
Отой, що ходить в другий клас.

Ось він на старті, як годиться,
пригнувшись на хвилину, **став**
та й полетів, помчав, як птиця,
через увесь широкий **став!**

А Вітер каже: — Ну й людина!
Та хто ж її не дожене?!

Зірву я миттю й кожушину,
і шапку, й в крапочку кашне!

Присвиснув Вітер і помчався,
на хлопця **налетів як стій***!

І тут, на диво всім, почався
між хлопчаком і Вітром бій.

Завивши так, що стало жа́ско*,
за шапку Вітер враз смикнув!
А Кость лише міцніш зав'язки
під підборіддям затягнув.

Тоді, іще грізніш завивши,
рвонув Вітрило кожушок,
а Костик, ходу не спинивши,
затяг тугіше поясок.

Вітрило за кашне узявся, —
бо ще двоб'юю не кінець!
А Кость лиш дужче замотався
й заткнув кінці за ремінець.

Та як почне робить фігури,
виписувати кренделі!..

І Вітер зупинивсь похмуро
та й ліг безсило на землі.

— Тепер вже я візьмусь за діло! —
тут голос Сонце подало́
і заблищало, заясніло,
розливши світло і тепло.

Воно торкнулось обережно
до хлопчакóвої щоки
та й каже: — Скинь важку одержу,
щоб далі бігать залюбкí!

І Костик скинув кожушинку,
збурнув кашне і шапку в сніг
і, заспівавши пісню дзвінко,
навколо ковзанки побіг.

Сплеснулась рибка в ополонці,
лід заіскрився, наче скло...
І Вітер подививсь на Сонце
та й каже: — Ти перемогло!

Налетів як стій — тут: дуже сильно.
Жа́ско — дуже страшно.

- Сподобався тобі вірш? Хто дійові особи твору? Як Вітер переконував Сонце у своїй силі? Що воно йому відповідало?
- Між ким був бій? Як Костик захищався від Вітру? Чим закінчився бій?

Робота в парі. Чим схожі й чим різняться виділені в тексті слова?

- Хто знайде найбільше римованих слів, що означають дію?

Поміркуйте разом. Які ознаки казковості є у творі?

Як би ви відповіли на запитання в заголовку? Хто насправді переміг?

НЕХАЙ БУДУТЬ І СОЛОВЕЙ, І ЖУК

У садку співав Соловей. Його пісня була чудова. Він знав, що його пісню люблять, і тому дивився з гóрдістю на квітучий сад, на яскраве синє небо й на маленьку Дівчинку, яка сиділа в саду і слухала його пісню.

гордість
гідність

А поряд із Солов'єм літав великий рогатий Жук. Він літав і гудів. Соловей перервав свою пісню і каже з досадою Жуку: «Припини гудіти. Ти не даєш мені співати. Твоє гудіння не потрібне нікому. **І взагалі, краще було б, якби тебе, Жука, зовсім не було**».

Жук із гідністю відповів:

— **Ні, Солов'ю, без мене, Жука, світ також неможливий, як і без тебе, Солов'я.**

— Оце так мудрість! — засміявся Соловей. — Отже, ти теж потрібний людям? Ось запитаємо у Дівчинки, вона скаже, хто потрібен людям, і хто не потрібен.

Полетіли Соловей і Жук до Дівчинки, запитують:

— Скажи, Дівчинко, кого треба залишити в світі — Солов'я чи Жука?

— **Нехай будуть і Соловей, і Жук,** — відповіла Дівчинка. Подумавши, додала: — Як же можна без Жука?

- Хто дійові особи казки?
- З яким почуттям Соловей дивився на світ? Знайди та прочитай про це речення в тексті.
- З яким почуттям відповів Жук Солов'ю? Прочитай.
- Знайди та прочитай відповідь Дівчинки. Чи згоден/згодна ти з нею? Чому?
- Прочитай у рамці назви почуттів. Яке, на твою думку, виявляв Соловей, а яке — Жук? Доведи.

Вчимося слухати і розуміти текст

- ✦ Послухайте казку **Галини Малик «Чому Равлик ховається?»**. Чи можете за її назвою передбачити, про що в ній розповідається?

Якось до Равлика завітала Не-Дуже-Чемна Жаба.

— Запроси мене до своєї хатки, — сказала вона Равлику.

— Але ж ти не помістишся в ній, — відповів Равлик.

— Але ж я прийшла до тебе в гості? — спитала Жаба.

— В гості... — розгублено ствердив Равлик.

— Отже, ти мусиш мене запросити! — переможно закричала Не-Дуже-Чемна Жаба.

Незручно стало Равлику. Справді, якось негарно виходить. Прийшли до тебе гості, а ти не можеш запросити їх до хатки. Виліз Равлик із своєї мушлі й каже:

— Заходь, будь ласка...

Почала Жаба лізти. І вона лізла, лізла й пхалася до маленької мушлі, аж доки мушля тріснула й розпалася на дві половинки. І залишився бідолашний Равлик без домівки. Він збудував собі нову хатку. Але відтоді, як тільки хтось торкнеться його, Равлик одразу ж ховається.

Він думає, що це знову до нього в гості прийшла Не-Дуже-Чемна Жаба.

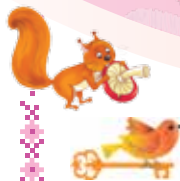

- Чи відповідає зміст казки вашим очікуванням?
- Хто прийшов до Равлика в гості? Які слова Равлика показують, що Не-Дуже-Чемна Жаба прийшла без запрошення?
- Послухайте казку ще раз. Зіставте, як поведив себе Равлик, а як — Не-Дуже-Чемна Жаба.

Зробіть висновок: які риси виявив Равлик у спілкуванні з непроханою гостею? А які — Не-Дуже-Чемна Жаба?

- Чи справедливим є її ім'я?
- Чому Равлик не запрошує до себе нікого в гості?
- У чому помилився Равлик? Що б ви йому порадили?

ЗБОРИ ІГРАШОК

Тієї ночі в кімнаті одного Хлопчика відбувався справжній переполох. Усі іграшки зібралися поговорити про своє майбутнє, тому що з появою в будинку Робота Хлопчик, здається, повністю забув про них.

— Ми маємо повернути прихильність Хлопчика, — сказав Пазл, який був дуже мудрим.

— Що ж ми робитимемо? — запитали Ролики та М'ячі, що були найкращими приятелями.

— Ми маємо підлаштуватися до цього, — відповів Пластилін.

Усі іграшки почувалися дуже нещасними. Але Пазл вигадав гарний план: «Об'єднаймося із Батарейками».

Так вони і зробили. Батарейки, які були заодно з іграшками, припинили свою роботу. Тож відтоді Робот перестав працювати. Спочатку Хлопчик був розлючений, він струснув Робота та кинув на підлогу, але Робот і далі не працював.

Хлопчику стало прикро та нудно. Він не знав, що робити без свого Робота! Але потім знову почав бавитися із звичайними іграшками, радіючи старім друзям. Відтоді кожного дня Хлопчик грав деякий час із Роботом, але не забував і про інші іграшки. А понад усе йому подобалося кататися на ковзанах і грати у футбол зі своїми друзями!

Переклад з іспанської О. Соколової

- Які іграшки були у Хлопчика? Чим вони були стурбовані?
- Чому кожна іграшка пропонувала свій план?
- Як їм вдалося повернути прихильність Хлопчика?
- Який висновок із цієї історії зробив/зробила кожний/кожна із вас?

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Ці казки літературні тому, що вони ...
- ◆ Назва віршованої казки ... Її автор — ...
- ◆ Яка казка розпочинається так: *«Зустрілася Лисичка з Раком»*? Її написав ...

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Чому Равлик нікого не запрошує в гості?
- ◆ Чому Рак переміг Лисичку?
- ◆ Чим казка відрізняється від оповідання?
- ◆ Якими засобами малюнки передають інформацію?

Вмію...

- ◆ Визначити головну думку казки Василя Сухомлинського *«Нехай будуть і Соловей, і Жук»*.
- ◆ Знайти казку, змісту якої відповідає прислів'я *«Де сила не візьме, там розум допоможе»*.
- ◆ Поставити запитання до твору *«Хто сильніший?»*.
- ◆ Знайти образні вислови в казці Івана Франка.
- ◆ Доповнити тематичну павутинку *«Казки»*.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Мене здивувало, що ...
- ◆ Яка казка найбільше сподобалась? Чим саме?
- ◆ Визначаю, які вчинки дійових осіб добрі, а які — погані.
- ◆ Автори, твори яких хочу знайти й прочитати ...

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

 Тарас Шевченко.
Автопортрет,
написаний 1840 р.

Кожен українець із дитинства знає про Тараса Шевченка. У багатьох родинах є книга віршів поета — «Кобзар». Так називалась його перша книжка. Згодом і самого Тараса Шевченка стали називати Кобзарем українського народу, бо він найбільше за все любив Україну.

Тарас Григорович ШЕВЧЕНКО народився **9 березня 1814 року** в селі Мобринці на Черкащині в родині кріпаків.

Ще з дитинства майбутній поет дуже захоплювався малюванням. Із часом він став видатним художником.

Розгляньте портрет, на якому він намалював себе молодим, замріяним.

Помер поет **10 березня 1861 року** в Санкт-Петербурзі. Похований у Каневі на Чернечій горі над Дніпром.

Найрідніші, недосипають, плекáють, господáрством, зда́леку, неабíщо.

Дмитро Красицький

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Дорогі, найрідніші для дітей мати й батько. Вони ночей недосипають, милують, ростя́ть, плекáють* дітей. І Тарас любив свою ніжну, ласкаву трудівницю-маму. Вона часто хворіла і, коли йому було дев'ять років, тяжко занедужала й помёрла. Гірко плакав Тарас за ненькою, але що можуть допомогти сльози? Дру́гого дня викопали у вишняку* яму і там, як заповідала мати, поховали її.

Тяжке життя настало для сиріт. Нікому було приголубити, їсти зварити, сорочку випрати, за господарством доглянути. Батько щодня на панщині, змарнів... Тяжко-важко жилося сиротам. Так Шевченко пізніше й писав: «Тяжко-важко в світі жити сироті без роду...».

Батько часто вирушав з панською хурою* в далеку дорогу і застудився. Зима була дуже люта, а одежина яка там у кріпака — благенька*: свита з дірками, що аж вітер поза спіною гуляє. Привезли здалеку зовсім хворого. Недовго лежав Григорій Іванович. Перед смертю батько ласкаво подивився на Тараса і сказав, що з господарства синові нічого не треба: з нього вийде неабійщо*. Не помилився батько — **з Тараса Шевченка вийшов великий художник і народний поет...**

Плекають — дуже турбуються.

Вишняк — вишневий сад.

Хура — великий віз або сани для перевезення вантажів.

Благенька — стара, зношена.

Неабійщо — щось незвичайне.

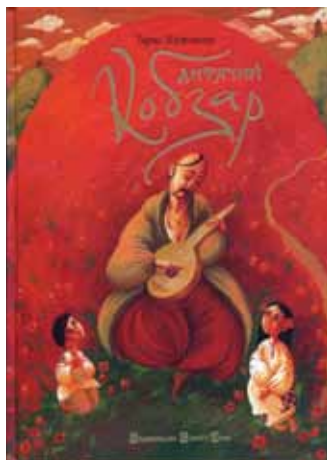
- Що ти дізнався / дізналася про батьків поета? Розкажи.
- Що перед смертю сказав батько про Тараса? Прочитай.
- *Тяжко-важко в світі жити сироті без роду* — як ця думка розкривається в тексті? Прочитай.
- Які запитання в тебе виникли?

Попрацюйте разом. Скільки в тексті абзаців? Доберіть заголовки до кожного. Це буде план тексту. Підготуйте за ним переказ прочитаного.

Досліджуйте! Знайдіть пояснення, що означають ім'я *Тарас* і прізвище *Шевченко*.

Розгляньте книжки для дітей з віршами Тараса Шевченка.

Особливістю книжки «**Кобзарик** “**За сонцем хмаронька пливе...**”» є її оформлення малюнками дітей Шевченкового краю, які перегукуються зі змістом віршів. Деякі з них ви можете побачити на сторінках підручника.

Прочитайте уривки з творів Тараса Шевченка. Зверніть увагу, як **мелодійно**, **образно** звучить слово поета.

* * *

...Світає, |
край неба палає, |
соловейко в темнім гаї
сонце зустрічає. | |
Тихесенько вітер віє, |
степи, | **лани мріють**, |
між ярами над ставами
верби зеленіють. | |
Сади рясні похилились, |
тополі поволі | стоять собі, |
мов сторожа, |
розмовляють з полем. | |

 *Ілюстрація
Яни Бойко
(12 років)*

- Сподобався тобі вірш? Який настрій він створює?
- Які картини природи описано в кожній строфі вірша?
- Пряме чи переносне значення мають виділені речення?
- У якому темпі, з яким почуттям краще прочитати вірш?
- Розглянь малюнок до вірша. Вечір чи ранок зображено?
- Який краєвид перед хлопчиком? Який, на твою думку, настрій у сопілкаря?
- Чи можна сказати, що на малюнку, як і у вірші, з любов'ю зображено рідну природу?
- Вивчи вірш напам'ять.

* * *

Встала весна,
чорну землю
сонну **розбудила**,
уквітчала її рястом,
барвінком **укрила**;

і на полі жайворонок,
соловейко в гаї
землю, убрану весною,
вранці зустрічають...

- Які слова з вірша допомагають уявити весну як живу істоту?
- З яким почуттям ти прочитаєш вірш?
- Вивчи вірш напам'ять.

* * *

Зацвіла в долині
червона калина,
ніби засміялась
дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
пташечка зраділа
і защебетала.
Почула дівчина,
і в білій свитині
з біленької хати
вийшла погуляти
у гай на долину...

 Ілюстрація
Анастасії Олійник
(11 років)

- Яку картину змальовано у вірші?
- З ким поет порівнює калину?
- Розгляньте малюнок на попередній сторінці. Хто на ньому зображений? Кого юна художниця намалювала в центрі, ближче до глядача?
- Який вигляд має дівчина? Який у неї настрій? У що вона вдягнена? Які кольори переважають на малюнку?

Робота в парі. Прочитайте вірш одне одному не поспішаючи, передаючи почуття милування красою природи.

Поміркуйте, після якого слова слід зробити найдовшу паузу.

Чимало віршів Тараса Шевченка покладено на музику. Чи слухали ви пісні на слова поета на уроках музичного мистецтва? Чи сподобалися вони вам?

Вадим Скомаровський

НАД «КОБЗАРЕМ»

Тихо надворі. **Ні вітру, ні хмар, ані шелесне** верба височенька.
Наша Оленка відкрила **«Кобзар»**,
вголос читає Тараса Шевченка.
Ген за рікою синіє гора,
в небі веселка розквітла казково.
Ніжно вплітається в гомін Дніпра
добре і щире **Шевченкове слово**.

- З яким почуттям дівчинка читає вірші?
- Яку інтонацію читання підказують виділені слова?
- Чи є в тебе вдома «Кобзар»? Вибери з книжки вірш і підготуйся прочитати його однокласникам й однокласницям.

Робота в групі. Створіть книжечку-малятко «Дитинство Тараса».

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ Хто такий Тарас Григорович Шевченко?
- ♦ Де народився поет? Ким були його батьки? Що сказав Григорій Іванович Шевченко про майбутнє свого сина?
- ♦ Що означають ім'я *Тарас* і прізвище *Шевченко*?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ Що означають вислови: *край неба палає; лани мріють*?
- ♦ Картини яких пір року описано у прочитаних віршах?
- ♦ Чому поета люблять і шанують?

Вмію...

- ♦ Розказати напам'ять вірш ...
- ♦ Роз'єднати слова і виразно прочитати уривок із вірша Тараса Шевченка:

Тихесеньковітервіє,
стеги, лани мріють,

міжяраминадставами
вербизеленіють.

- ♦ Назвати порівняння і образні вислови з прочитаних віршів.
- ♦ Розповісти про місця в нашому краї, пов'язані з ім'ям Кобзаря.

 Пам'ятник молодому
Тарасові Шевченку
у Вінниці

Висловлюю ставлення, почуття...

- ♦ Розкажи про свої враження від прочитаного, почутого та побаченого на уроках за цим розділом.
- ♦ До якого вірша тобі хотілось би зробити малюнок?
- ♦ Що ще ти б хотів / хотіла дізнатися про життя Тараса Шевченка? Що прочитати?

НАДІЙШЛА ВЕСНА ПРЕКРАСНА...

Весна — чарівний час пробудження природи. Навесні сонце яскравіше, небо стає вищим, зелень аж блищить... Тому й радіє душа, хочеться співати, працювати, славити рідну землю.

У розділі ти прочитаєш народні й авторські твори про зміни в природі, настрої і почуття, весняні свята й ігри.

Будьте вдумливими читачами!

- Визначай: про що твір; хто його автор; коли відбуваються події; хто дійові особи твору; розпізнавай їхні почуття.
- Висловлюй ставлення до прочитаного.
- Збагачай своє мовлення новими словами.

Народні пісеньки, весняні ігри здавна маніли дітей на луки, вулицю: щоб разом бігати, співати, промовляти різні жмурилки, заклички, мирилки, мріяти, робити цікаві справи.

ОЙ ВЕСНА, ВЕСНА...

Українська народна пісня

Ой весна, весна, —
днем красна,
що ти нам, вєсно, принесла?
Принесла я вам літечко,
щоб родилось жітечко,
ще й озимая пшеніця
і усякая пашніця,
ще й чарівні квіточки,
щоб квітчались діточки.

Попрацюйте в групах. Вивчіть пісню напам'ять.

Розіграйте **інсценівку**: одна група викликає весну, інша — відповідає. З яким настроєм, рухами будете промовлять або наспівувати пісеньку?

Пóлечко, зíллячко, подві́р'ячко.

ВИЙДИ, ВИЙДИ, СОНЕЧКО

Українська народна пісня

Вийди, вийди, сонечко,	на весняні квітоньки,
на дідове полечко,	на маленькі дітоньки,
на бабине зіллячко,	там вони граються,
на наше подвір'ячко,	тебе дожидаються.

- Прочитай пісню мовчки. Чи всі слова зрозумілі?
- Знайди в пісні рими та пестливі слова. Яку інтонацію читання вони підказують?
- Підготуйся прочитати її вголос — наспівно, заклично.

✦ **Пригадай**, що таке **мирилка**. Які мирилки ти знаєш? Чи допомагають вони тобі в житті? Прочитай мирилки **Варвари Гринько**.

* * *

Ти — не ворог, я — не ворог.
 Нам сваритись просто сором.
 Помирились, помирились,
 щоб ніколи не сварились.

* * *

Ти не плач, не плач, не плач	бо у тебе добре серце.
і скоріш мені пробач,	Будемо завжди дружити
і на мене ти не сердься,	і ніколи не сваритись!

Інсценізуємо в групах. Кожна група вибирає і вивчає одну мирилку. Потім промовляє її, супроводжуючи відповідними рухами й мімікою.

Досліджуємо текст

Ключові речення

Олександр Копиленко

ВЕСНА ІДЕ

Ще зовсім недавно важко було сонечку пробитися промінням крізь хмари. Вони волохаті, неначе брудні, навісають над землею, а ми поглядаємо на небо, питаємо:

— Коли ж ти, сонечко любе, розтопиш весь сніг і сріблясті ручаї полинуть у річкі, в ярі?

Та ось повертаєшся зі школи і мружиш очі від яскравого світла. Сонце вже бавиться. Ще не припікає як слід, а тільки лагідно доторкається до обличчя.

Це ж березень місяць прийшов — перший місяць весни! А чи ж розвісили ви шпаківні? Десь **уже мчать до нас** з далеких країв заклопотані, **веселі шпаки**. Їм треба хатину, щоб вивести своїх діток. Так сáмо **прилітають** по черзі й **жайворонки та зяблики**. Теж наші перші весняні гості.

Жайворонки поселяються на ланах, на таловинах. Зяблики в лісах, гайках, парках, садах. Незабаром ми почуємо їхні гучні, веселі, весняні пісні. А які чисті голоси в пташóк!

шпаки

жайворонок

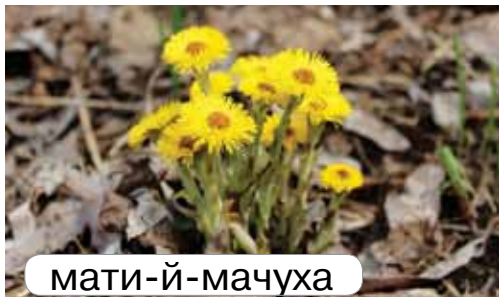

зяблик

На ще вóгких пагорбках, на схилах, зацвіли наші перші весняні квіти — мати-й-мачуха. В них квітки яскраво-жовті, ніби краплини вранішнього сонця.

З-під торішнього листа **соромливо виставив свою фіолетову квітку волохатий сон**. Щоб не боятися нічного холоду, сон надів на себе цю пухнасту шубу.

мати-й-мачуха

сон

А по-справжньому сонце почне оживляти вже після 21 березня, коли день дорівнює ночі. А далі дні почнуть збільшуватись, а ночі корóтшати... **Йде справжня весна**, щоб ураз перемогти зиму.

- Прочитайте текст за абзацами. Скільки їх у тексті? Звертайте увагу на виділені речення. Як змінюється сонце?
- У якому абзаці йдеться про перших весняних птахів? Про перші весняні квіти? Коли день дорівнює ночі?
- Що нового ти дізнався / дізналася з тексту? Розкажи.

Працюємо разом. Прочитайте вдумливо тільки ключові речення. Розкажіть за ними текст.

Образ весни в поезії

Іван Франко

* * *

Надійшла весна прекрасна,
 многоцвітна, тёпла, ясна,
 наче дівчинка в вінку.
 Зацвіли луги, діброви,
 повно гомону, розмови
 і пісень в чагарнику́.

- Прочитай вірш. Які ознаки весни передають її красу? З ким вона порівнюється?
- Назви пари римованих слів.

МЕДІАПРОЄКТ: «Класна газета»

👍 Чи випускали ви газету в першому класі?

- Про що в ній повідомляли?
- Хто її читав?
- Про що б ви хотіли створити газету в 2 класі? Адже навчальний рік скоро завершується!

ЯК СТВОРИТИ КЛАСНУ ГАЗЕТУ?

Обговоріть у групах свої пропозиції. Це допоможе вибрати найкращі ідеї щодо її змісту.

?

Як ми святкували
Новий рік.

?

Готували подарунки
для воїнів.

?

Розповісти про
нашу поїздку.

Наші найцікавіші
ранкові зустрічі.

?

Спільно
з батьками провели
свято «Україна —
це ми!».

Марія Чумарна

* * *

Сьогодні Василько найкраще читав,
а Ігор найкраще усіх звеселяв,
Оленка у танці весь клас здивувала —
а Віра задачі усі розв'язала.

Хто зіркою буде у класі сьогодні?

**Одну обирати ми зірку не згодні —
ми завтра ще більше здивуємо вас:
хай сяє, мов небо, наш зоряний клас.**

Поміркуйте разом над виділеними реченнями.

Чи згодні ви з думкою поетеси?

Спробуйте змінити вірш, уставляючи імена ваших одно-
класників і однокласниць.

У ГАЗЕТІ КОЖЕН МОЖЕ СКАЗАТИ СВОЄ СЛОВО ПРО СВІЙ ЗІРКОВИЙ КЛАС!

Обговоріть: хто які завдання виконує?

Я

Принесу
світлини з нашої
поїздки в Карпати.

Напишу цікаве
про мого улюбленого
песика...

МИ

Придумаємо назву.

Напишемо тексти.

Зберемо малюнки,
світлини...

Проведемо **інтерв'ю**.

Запитаємо:

— Які враження від нашої газети? Що сподобалось? А що ні?

Вчимося слухати і розуміти текст

- ◆ Послухайте вірш. **Звертайте увагу**, що вчитель читає зі співчуттям, а що — з докором.

Причина–наслідок

Ліна Костенко

ПЕРЕКИНУТА ШПАКІВНЯ

Плаче шпак уранці після зливи,
де шумлять на греблі явори,
що шпаківню **вітер чорногрівий**
перекинув **дénцем догорі**.

Бóрсаються* бідні шпаченята,
як його зарадити біді?

Кліпають із пítьми оченята:
— Випадемо, татку, що тоді?

Ще якби їм день чи півторáдні,
ще якби їм днів хоча б із п'ять!
Бо вони ще ж зовсім безпорáдні —
падаючи, ще не полетять.

Як же, хлопці, хатку ви прибили,
що її **порушили вітри?!**

Плаче шпак уранці після зливи,
де шумлять на греблі явори...

Бóрсаються — тут: намагаються триматися.

- Які почуття викликав у тебе вірш?
- Яка біда трапилася зі шпаченятами? Чому так сталося?
- Прочитай вірш. Розглянь малюнок. До яких він рядків?
- Знайди у вірші рими.

Поетеса назвала вірш «**Перекинута шпаківня**». Який заголовок ти б придумав / придумала до цього твору?

Пригадайте. Які твори Василя Сухомлинського ви вже читали?
Про що вони?

Віткнулась, подобаєшся, простягну́в, відвести́.

**Про що може йти мова в цій казці?
Чи допоміг малюнок передбачити зміст?**

Василь Сухомлинський

ХЛОПЧИК І ДЗВІНОЧОК КОНВАЛІЇ

Прийшла весна. Із землі віткнулась зелена стрілка. Вона швидко росла, потім розділилась на два листочки. Листочки стали великі. Між ними з'явився маленький па́гін. Він піднявся, нахилився до одного листка й ось на світанку розцвів сріблястим Дзвіночком. Це був Дзвіночок Конвалії.

Раненько Дзвіночка побачив Хлопчик. Його зворушила краса квітки. Він не міг відвести очей від Конвалії. Хлопчик простягнув руку, щоб зірвати квітку. А квітка йому шепоче:

— Хлопчику, навіщо ти хочеш мене зірвати?

— А ти мені подобаєшся. Ти дуже гарна, — каже Хлопчик.

— Добре, — зітхає Дзвіночок Конвалії. — Зривай, але перед тим, як зірвати, скажи, який я гарний.

Подивився Хлопчик на Дзвіночок Конвалії.

Квітка була справді чудова. Вона була схожа на ранкове небо й на блакитну воду ставка, і ще на щось дивовижно красиве. Хлопчик усе це відчував, але висловити не міг.

Він стояв біля Дзвіночка Конвалії, зачарований красою квітки. Стояв і мовчав.

— Рости, Дзвіночку, — тихо прошепотів Хлопчик.

- Прочитай казку. Які почуття вона викликала в тебе? Хто дійові особи в цьому творі?
- Як у казці названо конвалію? Чому саме сріблястим Дзвіночком?

Робота в парі. Прочитайте діалог Дзвіночка Конвалії і Хлопчика. Якою Хлопчик побачив квітку? Чим він був зворушений? Яке почуття переживав?

Обговоріть. Що основне хотів сказати читачам автор? Які роздуми викликає казка?

Порівняння-образ

* * *

Українська писанка,
як дитяча пісенька,
як бабусина казка,
як матусина ласка.
Сяду собі скраєчку
і розмалюю яєчко,
хрестик, зорю, віконце,
і стане воно мов сонце.

Анатолій Камінчук

 Музей Писанки
в Коломиї

- Прочитай вірш. Із чим поет порівнює писанку?
- З яким настроєм дитина розмальовує писанку?
- Як ти розумієш ці порівняння?
- Чи є в тебе досвід малювати писанки? Розкажи.

Розкажіть про великодні свята, вживаючи ці вислови.

*Велі́кдень, кра́шанка, пі́санка, фарбува́ння, розпі́-
сування, великоду́шно, сі́мвол житт́я, дзвони, весняні
квіти.*

Почуття любові

Володимир Лучук

Малюнок
Богдана
Матвіїва
(10 років)

ТІЛЬКИ МАМА

— Я на ковзанку піду! ||
 — А коли ж до хати? | — тільки
 мама вміє так |
 лагідно спитати. ||
 — На ходу сніданок з'їм! ||
 — Так не слід робити! | —
 тільки мама може так |
 лагідно сварити. ||
 В снах літаю до зірок... ||
 — Час вставати, сину... | —
 тільки мама збудить так |
 лагідно дитину. ||

- З яким почуттям мама запитує, повчає, будить? Чому?
- А як ти скажеш про інтонацію своїх розмов з мамою?
- Добери до слова *лагідно* близькі за значенням слова.

Порівняння-образ

Леся Українка

НА ЗЕЛЕНОМУ ГОРБОЧКУ

На зеленому горбочку, |
 у вишневому садочку, |
притулилася хатинка, |
мов маленькая дитинка |
 стиха вийшла виглядати, |
 чи не вийде її мати. ||
 І до білої хатинки, |
немов мати до дитинки, |
 вийшло **сонце,** | **засвітило** ||
 і хатинку **звеселило.** ||

- З яким почуттям поетеса говорить про хатинку? Підтверджуй свою відповідь, звертаючись до тексту.
- Які порівняння використано у вірші? Що вони передають?
- Знайди слова, які римуються.

Створюємо усний журнал

Підготуйте разом з учителем **сценарій свята до Дня матері** у формі **усного журналу**. Доберіть поезії, створіть малюнки і **листівки-запрошення**.

Тетяна Майданович

ЩО ТАКЕ МИР

Гуляє із мамою хлопчик
в берéтику набакір.
Читає весняні плакати.
Запитує: Що таке — мир?

Вона пригортає міцно
своє веселе дитя:
Мир — коли я з тобою!
Мир — це життя!

- Прочитай вірш. Передай голосом питальну й окличну інтонацію.

Як би ти відповів/відповіла на запитання хлопчика?

Розгляньте уважно мурал*. Які символи миру ви бачите?

*«Рукавичка» миру.
Мурал на стіні
маріупольської школи № 68
створив японський
художник Міязакі Кенске
разом із дітьми,
які постраждали від війни.*

Мурал (стінóпис) — велика картина, що намальована на стіні будівлі.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ Слова з якого вірша стали назвою розділу?
- ♦ У якому творі розповідається про життя лісових мешканців ранньою весною? Хто його автор?
- ♦ Якими новими словами збагатився твій словник?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ Чому *весна днем красна*? Чому вона *многоцвітна*?
- ♦ Чому Хлопчик не зірвав Дзвіночок Конвалії?
- ♦ Чому українці вважають писанки оберегами рідної оселі й життя?

Вмію...

- ♦ Розказати вірші, які вчив / учила напам'ять.
- ♦ Знайти відповідність між назвою вірша і його автором:

«На зеленому горбочку»

Анатолій Камінчук

«Українська писанка...»

Іван Франко

«Надійшла весна...»

Леся Українка

- ♦ Дібрати матеріал до «Класної газети».
- ♦ Розповісти текст за ключовими словами.
- ♦ Установити причину й наслідок у вірші Ліни Костенко «Перекинута шпаківня».

Виявляю ставлення, почуття...

- ♦ Який із прочитаних творів викликав почуття радості, а який — здивування? Чому?
- ♦ Звертаючись до мами, бабусі, використовую образні вислови, порівняння ...
- ♦ Які з творів розділу хочу прочитати своїм рідним?

СКІЛЬКИ НА ЗЕМЛІ ІЩЕ ЦІКАВОГО!

Дитячі журнали, енциклопедії, довідники пробуджують допитливість, уяву й бажання творити.

Долучайся до кола їх читачів!

Будьте вдумливими читачами!

- Шукай нові знання, запитуй про незрозуміле.
- Дізнавайся про різні джерела інформації.
- Запам'ятовуй значення нових слів.
- Уявляй невідоме, доповнюй і змінюй прочитане.
- Висловлюй своє ставлення до прочитаного, побаченого.

Теми розділу:

- Що? Де? Чому? Навіщо? • Фантазуй і створи!
-

Що? Де? Чому? Навіщо?

Олександр Дерманський

ЧУДО ІЗ ЧУДЕС

Чудеса бувають різні,
це відомо всім,
і, звичайно ж, їх на світі
більше, ніж сім.

Чудеса, повір, повсюди —
тільки придивись.

Ну скажи, хіба не чудо —
птах, що лине в вись?

А хіба не диво-дивне —
квіточка мала,

що у місті з-під асфальту
раптом проросла?

Та повір, найбільше, друже,
чудо із чудес

те, що ми живемо в світі,
повному чудес!

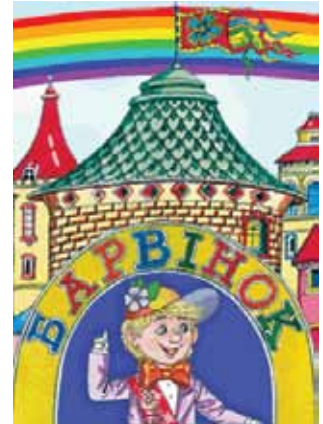

- Які чудеса побачив поет у довкіллі?
- Чи погоджуєшся ти, що чудеса є скрізь? Які чудеса ти спостерігаєш навколо себе? Що можеш про це розказати? Чи намалювати?

Погортаємо сторінки відомого дитячого журналу **«Барвінок»**. Його читачі — барвінчата — запитують журнал про все, що їх цікавить, дізнаються про дивні справи, факти.

Наприклад, на запитання дівчинки **«Скільки часу щодня треба читати?»** «Барвінок» відповідає так.

ЧИТАННЯ — КЛАСНІ «ЛІКИ»

Ти вже знаєш, що читання дає нові знання, покращує пам'ять, розвиває увагу, зменшує стрес.

Звісно, цього досягають не за 5 хвилин читання. То скільки хвилин щодня треба читати? Кожен визначає сам. Це залежить від любові до книжок, кількості вільного часу тощо.

Однак зваж на такі факти. Люди, які щодня читають не менш як 30 хвилин, живуть приблизно на два роки довше, ніж ті, хто не читає. І починати вживати ці класні «ліки» краще в дитинстві.

- Із чим у цій відповіді ти погоджуєшся? Що викликає сумнів? Чому?

МЕДІАВІКОНЦЕ: дитячі журнали, енциклопедії

👍 Розглянь виставку журналів для дітей.
Які з них тобі відомі?

розважально-
пізнавальний

багато інформації
про живопис,
музику, літературу

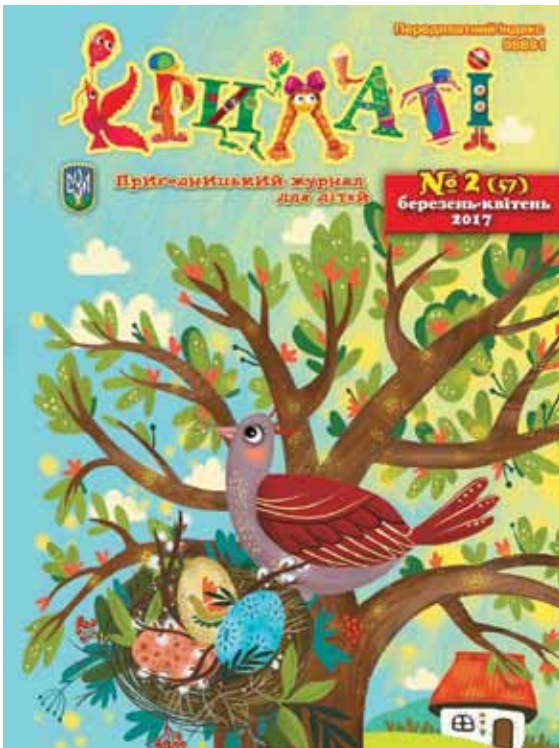
надає перевагу
пригодам,
цікавинкам про
техніку, відкриття

Зверніть увагу! У кожному журналі багато розділів — на різні теми та смакі: про природу, пригоди, секрети спілкування...

Поради для тих, хто прагне спілкуватися з журналами:

- * журнал починай читати з обкладинки;
- * зверни увагу на номер журналу, рік, де він видається;
- * погортай журнал: які в ньому рубрики, малюнки;
- * розповідай про прочитане батькам, друзям;
- * надсилай до редакції запитання, малюнки, казки.

👍 Роздивись обкладинку дитячого журналу — «Крилаті».

Знайди на обкладинці інформацію

Для **кого**
журнал?

Яке **число**
журналу?

Що **зображено**
на обкладинці?

Про **що** ти
можеш **дізнатися**
з журналу?

Поміркуйте!

- Чим схожі журнали для дітей?
- Чим вони відрізняються від підручника?
- Створи **рекламу** журналу, який ти любиш читати.

У журналі «Джміль», окрім тем з мистецтва, є рубрика «Школа економіки».

НАША ГРИВНЯ

Українські гривні дуже гарні! Від 1996 року, коли вони були введені, їхній зовнішній вигляд, навіть розмір, кілька разів змінювався, і вони ставали дедалі кращими.

Розгляньте вдома разом з мамою або татом паперові гроші. Кого і що на них зображено?

Українську гривню дуже важко підробити, адже на кожній купюрі багато захисних елементів...

- Що нового ти відкрив/відкрила для себе? Що ще хотів/хотіла би дізнатися про нашу гривню?

ЧОМУ ГРОШЕЙ НЕ МОЖЕ БУТИ СКІЛЬКИ ЗАВГОДНО?

- Прочитай текст мовчки. Підготуйся відповісти на запитання, що є в заголовку.

— У мене є ідея! — раптом вигукнув Пензлик*. — Треба надрукувати на банкнотному дворі багато грошей і роздати їх людям, щоб усім на все вистачало!

— Ні, цього робити не можна, — заперечив Джмелик*. — Самі по собі гроші — це просто папірці. Кількість грошей у країні має дорівнювати кількості товарів і послуг, які в ній виробляються. Якщо грóшей буде забагато, а хліба, наприклад, замало, то він і коштуватиме дорожче. Тож вам доведеться заплатити за буханець не 10, а, приміром, 100 грн. І навіть якщо у кожного буде валіза грошей, їх усе одно буде замало.

— От шкода, а так хотілося б зробити всіх щасливими...

— **А хіба щастя в грошах?** — мовила Книжечка*.

Пензлик, Джмелик, Книжечка — постійні герої журналу «Джміль».

- Між ким відбувається розмова?
- Яка ідея виникла в Пензлика? Прочитайте.

Поміркуйте разом над думкою, яку висловила Книжечка. Уявіть, що ви берете участь у цій розмові: **з чим ви можете погодитися, а що — заперечити?**

✦ Послухайте казку-загадку.

Про одне по-різному

Марія Чумарна

ТОВАР І ПОКУПЕЦЬ

Один чоловік орав нивку, а мимо проїжджав багатий пан. Сподобалась йому нивка, — зелена діброва над річкою, як віночком, огорнула нивку. Жайворон у небі весело співає.

— Чоловіче, продай мені свою нивку! — гукає пан.

— Ця нивка — не товар: вона — моя годувальниця. Я не можу її продати! — відказав чоловік.

— Усе в житті може бути товаром! — засміявся пан. — Скажи, скільки золотих ти просиш за свою нивку? Я плачу тобі сто золотих! За такі гроші можна цілий маєток купити!

— **У житті є речі, котрим не можна скласти ціну і не можна продати,** — відказує селянин.

- Хто дійові особи казки? У кого був товар? Хто був покупцем? Що хотів покупець?

Обговоріть: чому в селянина і пана були різні погляди на нивку?

- Прочитайте казку рідним. **Поміркуйте разом** над смислом виділеного речення.

НАШІ МУДРІ ДРУЗИ – ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Чи знайоме тобі слово «енциклопедія»? Це серйозне слово стосується не тільки великих книг для дорослих.

Для дітей теж видається чимало енциклопедій. **Це спеціальні книжки, у яких розміщено тексти, фотографії, малюнки з різних галузей знань.**

Є для дітей і **тематичні енциклопедії**, наприклад, про тварин, різні країни, космос та інші.

Енциклопедію читають повільно, вдумливо. Її цікаво гортати, роздивлятися малюнки, світлини, перечитувати цікаві розповіді, роздумувати над прочитаним, шукати відповіді на свої запитання.

Щоб легше знайти потрібну інформацію:

- * ознайомся з будовою енциклопедії;
- * уважно прочитай обкладинку книги;
- * погортай сторінки й роздивись окремі малюнки;
- * дізнайся, що охоплює зміст (перелік розділів, творів);
- * зверни увагу на умовні позначення, словничок.

ПОКЛОНІННЯ ВОГНЮ

У давні часи людина дуже мало знала про природу. А тому багато чого боялася. Як маленька дитина шукає захисту в батьків, так і людина у далекому минулому зверталася по допомогу до Місяця і Сонця, Землі й Вітру.

Вранці сходило Сонце, дарувало день і освітлювало все, що вночі лякало. Увечері, після заходу Сонця, разом із темнотою до людини повертався страх. І вона просила Сонце не залишати Землю вночі.

Люди поклонялися богам і героям, просили їх захистити від холоду й темряви, від голоду й хижих звірів.

Стародавні єгиптяни вважали найголовнішим бога Сонця — **Ра**. А наші предки — слов'яни — шанували **Перуна** — бога дощу, грому й блискавки.

Люди вважали вогонь священним. І коли вони навчилися зберігати його, то були переконані, що це — щедрий дарунок небес. А тому вклонялися вогню, обожнювали його, приносили йому жертви.

(З популярної енциклопедії школяра «Дивосвіт»)

-
- Що нового ти дізнався / дізналася з тексту? Про що хочеш запитати?
 - Чому наші пращури вважали вогонь священним?
 - Як вони вклонялися вогню?
 - Скільки в тексті абзаців? У якому сказано про бога наших предків — слов'ян?

Будьте уважними читачами! Скільки разів у тексті вжито слово **Сонце**?

Досліджуйте! Знайдіть у бібліотеці енциклопедію для дітей. Розгляньте, як вона побудована. Що вас зацікавило? Підготуйтеся розповісти про це в класі.

Фантазуй і створюй!

На уроках читання ви придумували нові назви творів, словесні малюнки, рекламу, розігрували сценки... Усе це — **іскринки творчості**.

Тут ви прочитаєте твори різних жанрів про бажання і вміння творити. А створювати своє дуже непросто... Але так цікаво!

Будьте вдумливими читачами!

- Звертай увагу на образні віслови.
- Визначай якості, що допомагають людині творити.
- Добирай рими.
- Уявляй, доповнюй прочитане та створюй своє.

- Пригадай, що ти знаєш про хмари з уроків «Я досліджую світ».
- А ти любиш роздивлятися хмаринки? Що уявляєш?
- Прочитай, якими хмаркі побачила поетеса.

Надія Кир'ян

РОЗМОВА ХМАРОК

Відпалало сонце жарко.
В надвечір'ї — ніжні хмарки:
хмарка Лев і хмарка Кіт
розмовляють край воріт.
Тільки що це?
Кіт не слуха. У кота пропали вуха.
Кіт підвівся в повний зріст:
«Де подівся Лєвів хвіст?»
Каже Кіт: «Ходімо в дім!»
Каже Лев йому: «Ходім!»
Лев і Кіт — зайшли у дім
і розтанули, мов дим.

- Прочитай, кого побачила поетеса в небі. Яку розмову вели «Кіт» і «Лев»? Чому вони розтанули?

Чи бачив / бачила ти хмари, які нагадують дивовижних істот? Розкажи про це.

- Вибери з вірша пари слів, що римуються.

Веселе слово

Павло Глазовий

ЯК СЕРГІЙКО ВЧИВ КЛОУНА БОБУ СКЛАДАТИ ВІРШІ

Нещодавно у Сергійка
булі іменини.

Гарних іграшок ще більше
стало у хлопчини,
бо рідичі і сусіди,
рідні мама й тато
дали йому подарунків
багато-багато:

білий катер, синю дзиґу,
зайця заводного
ще й — такого великого! —
клоуна смішного.

Клоун кліпає очима,
розмовляти вміє.

Що йому Сергійко скаже —
все він розуміє.

Сергійко. Давай віршики складати.

Боба. Я не знаю, як віршики складають.

Сергійко. Дуже просто. Я тобі зараз скажу слово,
а ти придумай до нього таке слово, щоб було прикладно.
Я скажу *лопата*, а ти скажи *хата*.

Б о б а. Значить, треба, щоб слово прикладалося?

Сергійко. Еге ж, *хата — лопата, ніжка — кішка.*

Б о б а. Зрозуміло. Кажі слова.

Сергійко. Раз-два, кажу слово *голова.*

Б о б а. Шапка!

Сергійко. Ні, Бобо, не зможеш ти віршики складати.

Нема у тебе хисту.

Б о б а. Неправда! Умію, умію!

Сергійко. То спробуй скласти віршика про собачку.

Б о б а. Будь ласка.

Гака-мака-бака-лака!

А на вулиці собака.

Сергійко. Не годиться. «Гака-мака» — таких слів немає...

Б о б а. Нічого, що немає. Слухай! Я зараз складу віршика про себе.

Гоба-лоба-чоба-тоба,
я веселий клоун Боба!

Сергійко. Ні, так віршики не складають. Не буде з тебе поета.

Б о б а. Реба-леба-меба-деба, як не буде, то й не треба!

Сергійко. А ти ноти знаєш?

Б о б а. Знаю.

Сергійко. Всі?

Боба (*співає*).

Боба ноти знає всі:
до-ре-мо-ре-тру-ля-сі.

Сергійко. Треба казати: до-ре-мі-фа-соль-ля-сі.
Не знаєш ти нот.

Б о б а. Нехай буде й так.

Боба всіх не знає нот:
до-ре-море-суп-компот!

Сергійко. Бобо, йди сюди. Я тебе щось хочу запитати.

Б о б а. Питай.

Сергійко. Ти вмієш загадки відгадувати?

Б о б а. Я все вмію.

Сергійко. Тоді слухай мене уважно. Я тобі розкажу віршика, а ти в ньому повинен відгадати останнє слово.

Б о б а. Я готовий.

Сергійко. Є у мене дядько льотчик.

Він літає швидко так!
Візьме він мене з собою
і посадить на

Б о б а. І посадить на будяк!

Сергійко. Що ти таке вигдав? На літак посадить, а не на будяк. Ану, ще відгадай!

Б о б а. Кажі загадку!

Сергійко. Дуже весело мені: їду верхи на

Б о б а. ...їду верхи на свині! Угадав! Угадав!

Сергійко. Та не на свині, а на коні. Хто ж на свині їздить?

Б о б а. Ти на коні, а я на свині. Мені байдуже, на чому їздити, я ж клоун.

Ру-ду-ду! Ру-ду-ду!	буду там кататися.
Завтра в цирк я піду.	Буде весело мені,
На собачці й на свині	будуть всі сміятися.

- Як у Сергійка з'явився Боба? Як хлопчик пояснював клоуну, що таке «рима»? Прочитай.
- Чи зрозумів Боба, як складати вірші?
- Які слова клоуна тебе найбільше розсмішили?
- Як би ти пояснив/пояснила Бобі, як складати вірші?

- **Граємо сценки!** Одна група готує інсценівку «Як Сергійко вчив Бобу складати вірші». Інша — «Як Боба відгадував загадки».
- Слова Сергійка читайте з питальною і повчальною інтонаціями, а Боби — весело, радісно, інколи здивовано. Рухами, мімікою передавайте своє ставлення до зображуваного. Ваш помічник — **театральний словничок**.

Ліна Костенко

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

Біля яру, біля стежки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихесеньку питала:
— Де ота біленька хатка,
що гарнесенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
подарую їм сережки.

- Придумай казку про пригоди дівчаток, яким верба подарувала чарівні сережки.

Які особливості казок ти вже знаєш? Чим вони відрізняються від оповідань?

Пофантазуй! Спробуй створити свою казку. Спочатку має бути **задум**. Потім оживуть **казкові герої**, які потрапляють у різні пригоди, вони за щось борються, когось захищають... Це вже **зміст** казки. А чим вона закінчиться? Звичайно, **добрим!**

Підказки, як створити свою казку

- * У казках тварини, речі, явища природи можуть діяти й розмовляти, як люди.
- * Персонажі можуть бути дуже маленькими й надзвичайно великими (крихітка Дюймовочка, велетень Іван Побиван).
- * Дійові особи казок часто мають незвичайні імена (Котигорошок, Незнайко, Пеппі Довгапанчоха).
- * Сюжетами казок можуть бути історії виникнення слів, особливості зовнішності людей, тварин, явищ («Про що розповіли Незабудки», «Чому в морі вода солона», «Як у верблюда з'явився горб», «Карлик Ніс»).
- * Герої казок потрапляють у незвичайні пригоди й за допомогою своїх якостей або чарівних речей перемагають зло.

Літóвище, злітно-посадкóва, пасажірський, розпізнавáльних, творцéві, відстані, лáйнер.

Як здійснити мрію

Микола Снаговський

ПРО ПАСАЖИРСЬКИЙ ЛАЙНЕР І ПАПЕРОВИЙ ЛІТАЧОК

Борис мріє стати льотчиком або відомим конструктором літаків. Але, поки маленький, він любить гратися з паперовими літачками. Виготовляє їх різні — на диво друзям і знайомим. А секрет простий: Бориско щодня має змогу зі свого вікна спостерігати літóвище. Сяде якийсь літак на злітно-посадкóву смúгу, а хлопчик миттю хапає аркуш паперу і намагається виготовити з нього копію отого пасажирського лáйнера*.

Якось хлопчикові вдалося зробити дуже вдалу копію, тож він запустив її зі свого вікна. Підійняв вітер його паперовий літачок та потихеньку поніс на літoвище й опустив...

Знаєте куди? Поряд зі справжнім лайнером. Той глянув на літачок.

— Ти хто?

— Я — літачок!

— А чий? На тобі ж немає жодного напису...

Літачку стало соромно. Він попросив вітерця, щоб той піддув йому під крила, аби мерщій повернутися до свого конструктора. Нехай він зробить відповідні позначки.

— Чому ти такий червоний? Ти ж був білим? — здивувався вголос Бориско, коли літачок приземлився на підвіконня.

— Це від сорому, — відповів здивованому хлопчику літачок. — Я ж без розпізнавальних знаків! Мене могли б збити або сприйняти за міжнародного шпигуна. Зроби на мені необхідні позначки, як у того красивого лайнера.

— Я придумав, напишу на тобі «Авіалінії Бориса» тип «БО-19», тобто Борис, який народився дев'ятнадцятого числа.

Літачок на radoщах знову став білим, вдячно помахав крильми своєму творцеві, коли той спускав його зі своїх рук у повторний політ. А невдовзі знову приземлився поряд з красивим лайнером.

— Це що за «Авіалінії Бориса»? Не знаю таких. А ліцензія* є?

— Наші авіалінії міжнародні, ліцензія є, — відповів паперовий літачок фразою, яку почув від свого конструктора.

Почувши це, до паперового літачка кинулися нетерплячі пасажири — комашки, цвіркуни, світлячки та інші дрібненькі істоти. Їм також треба було летіти на далекі відстані у своїх термінових справах.

Літачка охопила неабияка гордість: його перші пасажири заповнили салон! Він рішуче здійнявся у повітря, лігши на потрібний курс*.

Лайнер — тут: великий пасажирський літак.

Ліцензія — тут: право здійснювати польоти.

Лігши на потрібний курс — полетів у потрібному напрямку.

- Сподобалася тобі ця історія? Значення яких слів ти б хотів/хотіла з'ясувати?
- Хто головний герой твору?
- З ким поряд опинився паперовий літачок? Чому йому вдалося повернутися до хлопчика?
- Чи сподобався тобі напис на паперовому літачку?
- Які дії Бориса показують його творчість і наполегливість у створенні літачка?
- Які нові слова ти зможеш уживати у своєму мовленні?

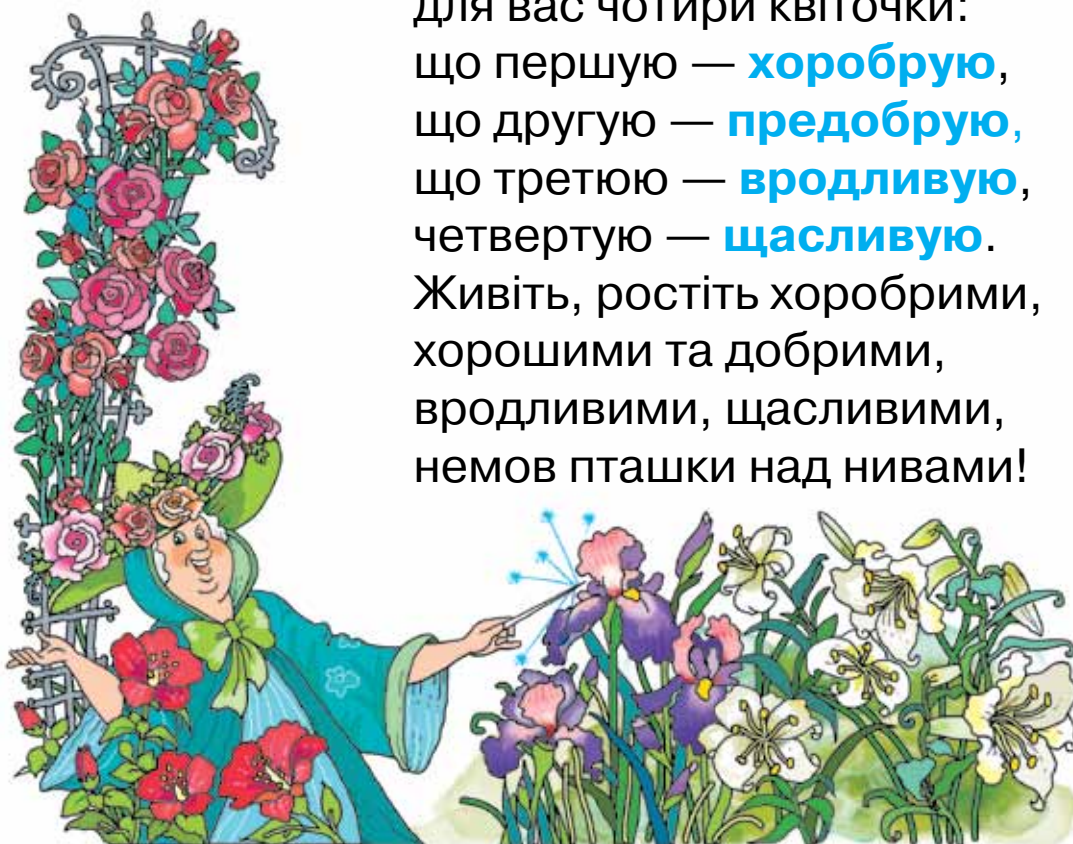
Працюємо в парі.

Обговоріть: цей твір — оповідання чи казка? Обґрунтуйте свої відповіді, звертаючись до тексту.

Уявіть, що ви потрапили в країну **Фантазілію**. Опинились у дивному саду із чарівними квітами. З-поміж них Чарівниця-господиня саду вибрала для вас чотири квіточки з чудовими побажаннями. Саме про них поетеса **Лідія Компанієць** написала вірш «**Чотири квіточки**».

ЧОТИРИ КВІТОЧКИ

Зірву я, любі діточки,
для вас чотири квіточки:
що першую — **хоробрую**,
що другу — **предобрую**,
що третю — **вродливу**,
четверту — **щасливу**.
Живіть, ростіть хоробрими,
хорошими та добрими,
вродливими, щасливими,
немов пташки над нивами!

- Які квіточки подарувала дітям Чарівниця?
- Якою ти уявляєш кожную квіточку? Як її можна зобразити?

А яку квіточку ти вибрав/вибрала для себе? Намалюй її.
А може, ти придумаєш казку про свою квіточку? І теж станеш Чарівником або Чарівницею. Спробуй!

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Назви дитячих журналів і про що в них можна прочитати.
- ◆ Які бувають енциклопедії для дітей?
- ◆ Поради для тих, хто хоче читати журнали.
- ◆ Як знайомитися з новою книжкою?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Чим схожі всі журнали? Чим вони відрізняються від підручників?
- ◆ Як користуватись енциклопедією?
- ◆ Які риси допомагають людині придумувати нове?
- ◆ У якій послідовності можна створити класну газету?

Вмію...

- ◆ Брати участь в інсценізації творів.
- ◆ Знаходити на обкладинці журналу необхідну інформацію.
- ◆ Ставити запитання за прочитаним.
- ◆ Доповнити та змінити прочитаний твір.
- ◆ Дібрати порівняння, образні вислови.
- ◆ Доповнити речення: *Вірш — це не просто рима, а й ...*

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ *Про що було найцікавіше читати ...*
- ◆ *Про що хочу дізнатися більше ...*
- ◆ *Прагну створити ...*
- ◆ *Які завдання ставлю для себе в читанні?*

Олена Скицюк.
Дивоптах
(петриківський
розпис)

Словничок настроїв і почуттів

гідність

злість

розгубленість

гординь

любов

сором

доброта

ніжність

страх

жадібність

образа

сум

зяздрість

радість

щастя

Розпізнай почуття і настрої.

Театральний словничок

Актор/акторка — виконавці ролей.

Афіша — повідомлення про виставу.

 Афіша театральної вистави у Рівненському театрі ляльок

Глядач/глядачка — той, хто дивиться виставу.

Жести — рухи тіла або рук.

Міміка — вираз обличчя.

П'єса — твір, за яким ставлять виставу.

Репетиція — підготовка до вистави.

Сцена — місце дії.

У підручнику використано матеріали сайту «Весела абетка» (www.abetka.ukrlife.org), с. 28 — портрет Івана Франка (художник П. Сахро), с. 32 — портрет Наталі Забіли (художниця О. Якутович), с. 59 — малюнок із сайту журналу «Барвінок», а також ілюстрації з вільних інтернет-джерел (с. 5, 7, 9, 13, 29, 44, 46, 48–50, 54, 56, 58, 70, 77).

ЗМІСТ

ВЕСЕЛЕ СЛОВО. Іван Андрусяк. Про користь читання.	3
--	---

СВІТ ДИТИНСТВА У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

ВІРШІ

Тамара Коломієць. Як на білих сторінках...	4
Платон Воронько. На кораблику	5
Картина. Вірш-небилиця	6
Тамара Коломієць. Хиталочка-гойдалочка.	7
Біле поле полотняне...	8
Ліна Костенко. Пряля	9
Польові дзвіночки. Вірш-діалог	10
Анатолій Качан. Хвилювалось море.	11
Розмова з пароплавом. Вірш-діалог	12
Галина Малик. Йде весна	13

ОПОВІДАННЯ

ВЕСЕЛЕ СЛОВО. Нас не треба підганяти	14
Василь Сухомлинський. Глуха дівчинка	16
Медіавіконце: вистава	18
Покинута кошени. Вистава «Хто зігріє кошени?»	19
Ніна Бічуя. Пиріжок з вишнями.	20
Оксана Кротюк. Шкідлива звичка	22
Оксана Радущинська. Кишенькові гроші. Уривок із повісті «Щоденник Славка Хоробрика...»	24

У КОЛІ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК

Іван Франко. Лисичка і Рак	29
Медіавіконце: малюнок, ілюстрація	31
Наталя Забіла. Хто сильніший?	32
Василь Сухомлинський. Нехай будуть і Соловей, і Жук	36
Галина Малик. Чому Равлик ховається?	37
Марія Манеру. Збори іграшок.	38

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

Дмитро Красицький. Тарас Шевченко.	40
Тарас Шевченко. Світає...	42
Встала весна...	43
Зацвіла в долині...	43
Вадим Скомаровський. Над «Кобзарем»	44

НАДІЙШЛА ВЕСНА ПРЕКРАСНА...

Ой весна, весна... <i>Українська народна пісня</i>	46
Вийди, вийди, сонечко... <i>Українська народна пісня</i>	47
<i>Варвара Гринько</i> . Мирилки.	47
<i>Олександр Копиленко</i> . Весна іде	48
<i>Іван Франко</i> . Надійшла весна прекрасна...	49
Медіапроект: «Класна газета»	50
<i>Ліна Костенко</i> . Перекинута шпаківня	52
<i>Василь Сухомлинський</i> . Хлопчик і Дзвіночок Конвалії	53
<i>Анатолій Камінчук</i> . Українська писанка...	54
<i>Володимир Лучук</i> . Тільки мама	55
<i>Леся Українка</i> . На зеленому горбочку.	55
<i>Тетяна Майданович</i> . Що таке мир	56

СКІЛЬКИ НА ЗЕМЛІ ІЩЕ ЦІКАВОГО!

ЩО? ДЕ? ЧОМУ? НАВІЩО?

<i>Олександр Дерманський</i> . Чудо із чудес	58
Читання — класні «ліки». <i>Із журналу «Барвінок»</i>	59
Медіавіконце: дитячі журнали, енциклопедії	60
Наша гривня. Чому грошей не може бути скільки завгодно? <i>Із журналу «Джміль»</i>	62
<i>Марія Чумарна</i> . Товар і покупець. <i>Казка-загадка</i>	63
Наші мудрі друзі — енциклопедії	64
Поклоніння вогню. <i>З популярної енциклопедії школяра «Дивосвіт»</i>	65

ФАНТАЗУЙ І СТВОРЮЙ!

<i>Надія Кир'ян</i> . Розмова хмарок	66
ВЕСЕЛЕ СЛОВО . <i>Павло Глазовий</i> . Як Сергійко вчив клоуна Бобу складати вірші	67
<i>Ліна Костенко</i> . Вербові сережки	70
<i>Микола Снаговський</i> . Про пасажирський лайнер і паперовий літачок	71
<i>Лідія Компанієць</i> . Чотири квіточки.	74
Словничок настроїв і почуттів	76
Театральний словничок	77

Перевіряю свої досягнення	27, 39, 45, 57, 75
--	--------------------

Савченко О. Я.

С13 Українська мова та читання : Підручник для 2 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти (Н 54. 1 – Н 54. 2) (у 4-х частинах) : Частина 4 // О. Я. Савченко. — К. : УОВЦ «Оріон», 2019. — 80 с. : іл.

ISBN 978-966-991-003-5

УДК 811.161.2*кл2(075.2.056.262)

Навчальне видання

САВЧЕНКО Олександра Яківна

Українська мова та читання

Підручник для 2 класу
спеціальних закладів загальної середньої освіти (Н 54. 1 – Н 54. 2)

(у 4-х частинах)

Частина 4

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Редактор *І. В. Красуцька*

Головний художник *І. П. Медведовська*

Технічний редактор *Е. А. Авраменко*

Коректори *С. В. Войтенко, Л. А. Еско*

Малюнки художниці **Олени Харченко**

Формат 84x108 ¹/₁₆. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,40 + 0,42

Обл.-вид. арк. 8,00

Зам. №

Наклад 1625 пр.

ТОВ «Український освітнянський видавничий центр «Оріон»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва: вул. Миколи Шепелева, 2, м. Київ, 03061

Віддруковано

ТОВ «ПЕТ»

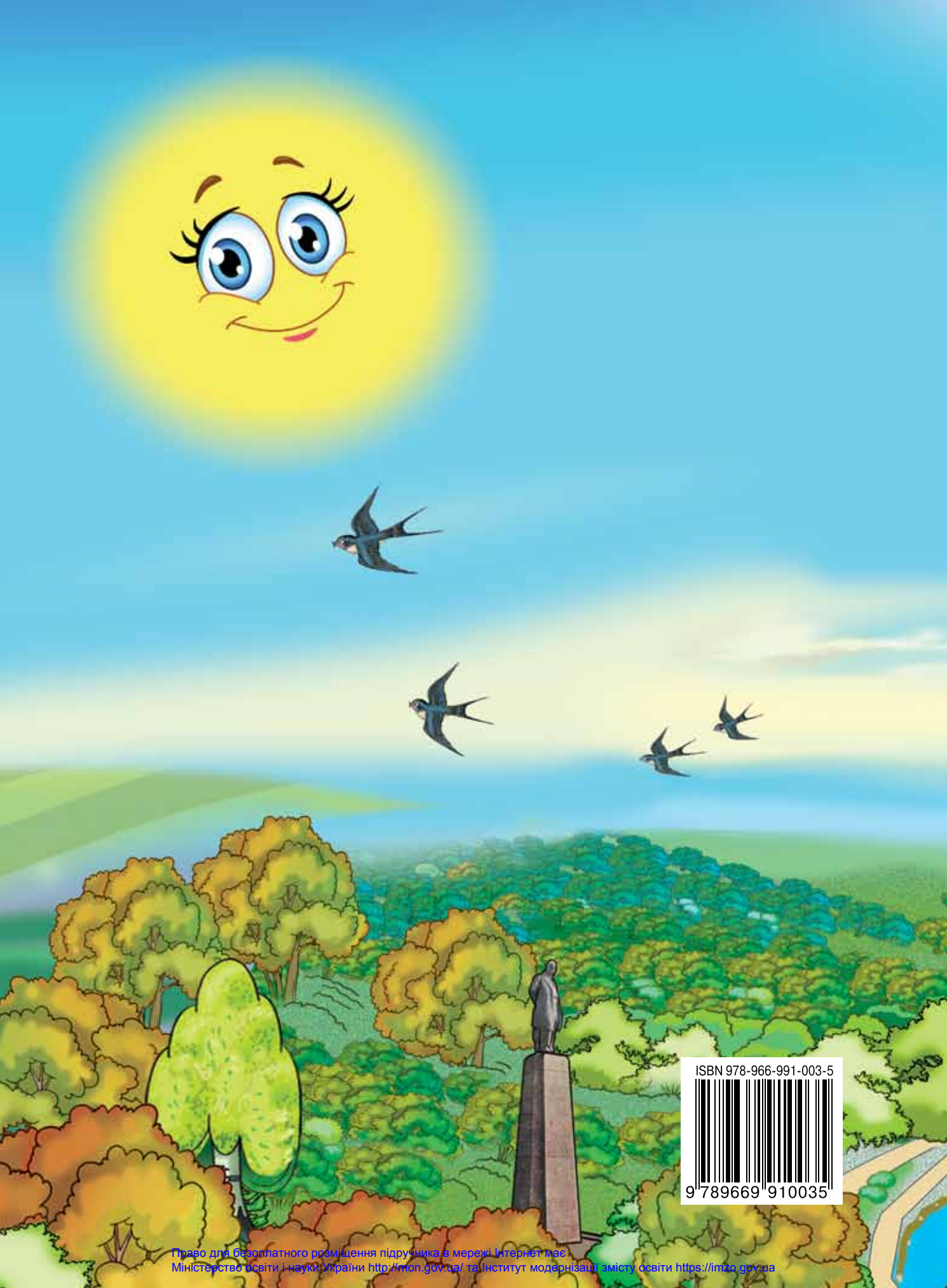
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 17

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

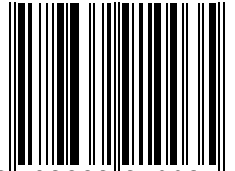
до Державного реєстру видавців,

виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 6847 від 19.07.2019 р.

ISBN 978-966-991-003-5

9 789669 910035